

Werkblad beschrijving interventie

De Gezonde Schoolkantine

Gebruik de handleiding bij dit werkblad
www.nji.nl/jeugdinterventies/beschrijven

of

www.loketgezondleven.nl/kwaliteit-van-interventies/beoordeling

Contact NJi
Gert van den Berg
g.vandenberg@nji.nl
030-2306873

Contact RIVM
Sandra van Dijk
sandra.van.dijk@rivm.nl
030-2748678

Achtergrondgegevens

Ontwikkelaar / licentiehouder van de interventie	
Naam:	Stichting Voedingscentrum Nederland
Adres:	Postbus 85700, 2508 CK / Eisenhowerlaan 108, 2517 KL
Plaats:	Den Haag
E-mail:	degezondeschoolkantine@voedingscentrum.nl
Telefoon.:	070 - 306 88 88
Fax:	070 - 350 42 59
Website:	www.degezondeschoolkantine.nl
(van de interventie)	
Contactpersoon	
Vul hier de contactpersoon voor de interventie in, wanneer deze afwijkt van de ontwikkelaar of licentiehouder	
Naam:	Frédérique Mensink
Adres:	Postbus 85700 / Eisenhowerlaan 108
Plaats:	2508 CK / 2517 KL Den Haag
E-mail:	mensink@voedingscentrum.nl
Telefoon:	070 - 306 88 37
Fax:	070 - 350 42 59
Ondersteuning bij de beschrijving:	Dieuwke Schokker, TNO
	Wassenaarseweg 56
	2333 AL Leiden
	dieuwke.schokker@tno.nl
	071-5181448 (Louk Peeters)

Onderstaande in te vullen door Nederlands Jeugdinstituut /RIVM

Documentatie voor de erkenningscommissie

De volgende documentatie wordt in viervoud toegestuurd aan de erkenningscommissie:

Aangekruiste documenten worden na de beoordeling geretourneerd.

☐	1. Interventiebeschrijving
☐	2.
☐	3.
☐	4.
☐	5.

Deelcommissie

Aankruisen welke deelcommissie de interventie zou moeten beoordelen.

☐	Deelcommissie I.	jeugdzorg, psychosociale en pedagogische preventie
☐	Deelcommissie II.	jeugdgezondheidszorg, preventie en gezondheidsbevordering
☐	Deelcommissie III.	ontwikkelingsstimulering, onderwijsgerelateerde hulpverlening en jeugdwelzijn
☐	Deelcommissie IV	preventie en gezondheidsbevordering voor volwassenen en ouderen

Documentnummer

Voor u begint

Check met behulp van onderstaande lijst of u alle vereiste informatie op het werkblad kunt invullen. Als u één of meer vragen met nee moet beantwoorden, maakt uw interventie geen kans op erkenning door de erkenningscommissie. Uw interventie moet eerst verder ontwikkeld worden. Neem bij twijfel contact op met het Nederlands Jeugdinstituut of RIVM (zie voorblad).

De vraagnummers in de checklist corresponderen met de onderdelen van de beschrijving op dit werkblad en met de erkenningscriteria. Op de websites van het Nederlands Jeugdinstituut en van RIVM vindt u een meer uitgebreide lijst van de criteria voor erkenning en een toelichting daarop.

Criteria voor erkenning op Niveau I: theoretisch goed onderbouwd

Vraag 1	Is de aard, ernst, omvang of spreiding van het probleem of risico waar de interventie zich op richt duidelijk omschreven?	Ja	Nee
Vraag 2	Zijn er concrete doelen, zo nodig onderscheiden in einddoelen en voorwaardelijke doelen?	Ja	Nee
Vraag 3.1	Bevat de documentatie een definitie van de doelgroep met relevante kenmerken?	Ja	Nee
Vraag 4.1	Bevat de methodiek een handleiding of protocol waarin de benodigde handelingen, de volgorde ervan, de duur van de interventie, de frequentie en intensiteit van de contacten en materialen zijn vastgelegd?	Ja	Nee
Vraag 4.2	Zijn de verschillende onderdelen van de interventie beschreven op het niveau van concrete activiteiten?	Ja	Nee
Vraag 5	Is duidelijk wat de benodigde materialen, waaronder een Nederlandstalige handleiding of protocol, zijn en waar deze materialen verkrijgbaar zijn?	Ja	Nee
Vraag 6	Is een analyse gemaakt van met het probleem samenhangende factoren (oorzaken, directe en indirecte risico- en beschermingsfactoren)?	Ja	Nee
	Is er een theoretische onderbouwing gegeven waarin de doelgroep, de doelen en de methodiek (de werkzame factoren) verantwoord worden op basis van de probleemanalyse?	Ja	Nee
	Is duidelijk hoe de doelgroep, doelen en methodiek onderling op elkaar aansluiten?	Ja	Nee
Vraag 8	Is de interventie overdraagbaar, bijvoorbeeld door een systeem van trainingen, begeleiding, registratie, licenties, een overdrachtsprotocol, website, helpdesk of eerdere ervaringen?	Ja	Nee
Overige	Is bekend wie de ontwikkelaar, licentiehouder is en wie de uitvoerende en of ondersteunende organisaties zijn?	Ja	Nee

Samenvatting	
Het is handig de samenvatting als laatste in te vullen. Gebruik voor de samenvatting als geheel maximaal 600 woorden.	
	Doel
Beschrijf hoofddoel(en) of meest karakteristieke (sub)doelen van de interventie.	<p>Doel Leerlingen van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren kopen gezonde(re) producten in de schoolkantine in vergelijking met de situatie vóór het uitvoeren van het programma.</p> <p>Subdoelen De volgende subdoelen gelden voor scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren en worden geëvalueerd in vergelijking met de situatie vóór het uitvoeren van het programma.</p> <p><u>Draagvlak</u> Leerlingen, ouders, het schoolteam en kantinebeheerders van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine.</p> <p><u>Aanbod</u> Conform het doel wordt verbetering van het aanbod gezien als een proces. Einddoel is dat 100% van het aanbod (balieverkoop en automaten) bestaat uit basisvoedingsmiddelen (categorie voorkeur/middenweg). Er is geen aanbod van snoep, snacks en koek. Er zijn uitzonderingen op deze regel met betrekking tot o.a. broodbeleg en zogenaamde broodvervangers die tot de categorie niet basisvoedingsmiddelen worden gerekend. (Dit is wat het Voedingscentrum verstaat onder een gezonde schoolkantine)</p> <p>In het kader van het verbeterproces van het aanbod hanteert het Voedingscentrum, rekening houdend met de praktijk, ook een 'goed-op-weg' variant. Dit is een variant met minmaal 75% van het aanbod uit basisvoedingsmiddelen (Schijf van Vijf producten, categorie voorkeur/middenweg) en maximaal 25% extra's (hierbinnen wordt gestreefd naar 100% categorie voorkeur/middenweg).</p> <p><u>Hygiënenormen</u> In 100% van de schoolkantines die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren wordt door de kantinebeheerders gewerkt volgens de HACCP (bestaande hygiënenormen).</p> <p><u>Kennis en bewustwording</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen hebben meer kennis over gezonde voeding; • Leerlingen zijn zich meer bewust van het belang van een gezond voedingspatroon. <p><u>Verankering in schoolgezondheidsbeleid</u> Scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren hebben voedingsbeleid ontwikkeld en vastgelegd binnen hun school(gezondheids)beleid.</p>
	Doelgroep
Noem de doelgroep waarop de interventie direct gericht is.	De interventie is bedoeld voor alle leerlingen van het voortgezet onderwijs. Intermediaire doelgroepen zijn de beheerders van de kantine, het schoolteam, GGD-medewerkers en de ouders van de leerlingen.

	<p>Aanpak</p>
<p>Beschrijf de structuur en de inhoud van de interventie.</p>	<p>De interventie ondersteunt het doorlopen van een planmatig proces door middel van een driestappenplan, om een gezondere schoolkantine te realiseren. Deze ondersteuning bestaat uit handleidingen en andere ondersteunende materialen.</p> <p>De minimale variant van De Gezonde Schoolkantine bestaat uit het aanpassen van het kantineaanbod. In de optimale variant wordt de minimale variant aangevuld met lessen over gezonde voeding en opname van de aanpak in het schoolgezondheidsbeleid.</p> <p>De Gezonde Schoolkantine bestaat, na de werving van scholen en GGD'en, uit drie stappen die ondersteund worden met handleidingen en andere materialen.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Agenderen, informeren en motiveren: het gaat er in deze stap om betrokkenen te overtuigen van het nut en de noodzaak om een gezonde kantine te maken. 2. Plan van aanpak: oprichten van een Werkgroep Gezonde Schoolkantine die aan de hand van een checklist de huidige stand van zaken en de gewenste situatie formuleert en een plan van aanpak schrijft om dit te bereiken. 3. Uitvoeren, evalueren en verankeren: aanbieden van een gezonder assortiment, evalueren van programma en opname in het school(gezondheids)beleid. <p>Om de aandacht en uitvoering van het programma De Gezonde Schoolkantine te stimuleren is er sinds 2007 inmiddels drie keer een Stimuleringsprijs uitgereikt voor de beste 'gezonde schoolkantine'. Het Voedingscentrum onderzoekt op welke wijze de krachtige elementen van de Stimuleringsprijs behouden kunnen worden. Het doel is deze component een structurele plaats binnen het programma geven. In 2011 zal duidelijk worden op welke wijze de Stimuleringsprijs of een andere wervende/stimulerende component doorgang kan vinden.</p>
	<p>Materiaal</p>
<p>Geef aan of er een handleiding en ander materiaal is.</p>	<p>Ter ondersteuning van De Gezonde Schoolkantine zijn diverse materialen beschikbaar die via internet te downloaden zijn.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vier handleidingen: voor schoolteam, kantinebeheerder, GGD'en ouders. In de handleidingen staan tips voor het ontwikkelen en uitvoeren van de GSK. 2. Assortimentsmeter: een digitaal instrument om het assortiment door te lichten volgens de Richtlijnen Goede Voeding en vervolgens verbeteringen door te voeren. 3. Checklist 'Gezonde en Gezellige Schoolkantine'. 4. Divers ondersteunend materiaal zoals posters, recepten en foto's van gezonde broodjes, prijsvraagideeën, PowerPoint presentaties, schoolkrantartikelen en webteksten voor intranet.
	<p>Onderzoek</p>
<p>Beschrijf concluderend de resultaten van Nederlands effectonderzoek, buitenlands effectonderzoek en procesevaluaties van de interventie in maximaal 200 woorden.</p> <p><i>Meld als er geen onderzoek is: Er zijn geen studies voorhanden.</i></p>	<p>Implementatieonderzoek</p> <p>In 2001-2002 is het materiaal op 10 pilotscholen geëvalueerd. Een kwart van de leerlingen gaf aan gezonder te zijn gaan eten op school. Daarnaast vonden leerlingen dat er meer gezonde en meer lekkere dingen te krijgen zijn op school. In 2006 is een implementatieonderzoek gedaan in Breda. Hieruit bleek dat de invoer van het programma goed liep, maar afhankelijk was van de personen die in de werkgroep zaten. Andere belangrijke factoren waren de betrokkenheid van ouders en leerlingen en het aantal uren dat de schoolleiding beschikbaar stelt. In 2007 is het materiaal van De Gezonde Schoolkantine geactualiseerd en aangepast op basis van de resultaten van de onderzoeken. Uit landelijk implementatieonderzoek in 2008 bleek dat de adoptie laag was, met name bij scholen die niet door een GGD werden begeleid. Op basis hiervan zet het Voedingscentrum in 2009-2010 in op agendasetting van De Gezonde Schoolkantine bij GGD'en.</p>

	<p>Evaluatieonderzoek De Gezonde Schoolkantine Eind 2009 en begin 2010 is er een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de Stimuleringsprijs in relatie tot het programma De Gezonde Schoolkantine. Het onderzoek is een beschrijvend onderzoek. Zowel de directies van deelnemende scholen als de leerlingen hebben gerapporteerd dat door deelname aan het programma De Gezonde Schoolkantine het aanbod in de kantine gezonder wordt. Tevens geven veel scholen aan dat zij ondersteuning krijgen van de GGD en de scholen geven aan tevreden te zijn met deze ondersteuning. Voor de intentie tot besteding van het programma blijkt dat het belangrijk is dat scholen bij de start van het programma een werkgroep en een stappenplan opstellen. De deelnemende scholen vinden de Stimuleringsprijs wel motiverend maar het vormt niet de reden voor deelname. Dit geldt ook voor het werkbudget. De ondersteunende GGD'en zien de Stimuleringsprijs als een goed instrument om scholen extra te stimuleren tot deelname. Het blijkt dat motiverende factoren voor niet deelnemende scholen o.a. zijn het kunnen opbrengen van de tijdsinvestering en de kosten die gepaard gaan met het uitvoeren van het programma De Gezonde Schoolkantine.</p> <p>Effectonderzoek Er is nog geen effectonderzoek gedaan naar De Gezonde Schoolkantine, wel naar vergelijkbare interventies. Uit het 'Do-it' onderzoek bleek dat een combinatie van een lesprogramma en aanpassingen in de schoolkantine op korte termijn (8 mnd) leidde tot afname van de heupomtrek (Singh et al., 2007). In het onderzoeksproject 'Automatisch gezonder' is gebleken dat veranderingen in het aanbod de verkoop van gezonde producten stimuleert (Kocken, 2008).</p>
--	---

Beschrijving voor erkenning op niveau I: theoretisch goed onderbouwd	
A. Interventiebeschrijving: probleem, doelgroep, doel, aanpak, materialen en uitvoering	
1. Risico- of probleemomschrijving	
<p>Geef aan wat het probleem of het risico is waarop de interventie zich richt. Beschrijf de aard, ernst, omvang en spreiding van het probleem, en de gevolgen bij niet ingrijpen. Als deze informatie er niet is, geef dat dan ook aan.</p> <p>Maximaal 400 woorden.</p>	<p>Eetpatroon en gevolgen</p> <p>Veel Nederlandse jongeren hebben een ongezond voedingspatroon. Hun voeding bevat te veel verzadigde vetten, enkelvoudige suikers, alcohol en te weinig voedingsvezels. Uit cijfers van het ministerie van VWS (2005) blijkt dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 14 % van de Nederlandse jongeren niet elke dag ontbijt • 44 % niet elke dag fruit eet • 61 % niet elke dag groenten eet • 75 % onvoldoende beweegt. <p>Het Voedingscentrum (1998) liet zien dat ongeveer eenderde van de energie die met de voeding ingenomen wordt, afkomstig is van tussendoortjes. Daarvan komt 25% voor rekening van (fris)dranken en bijna 50% van koek, gebak, snacks. Jongeren eten bovendien 1-1,5 keer per week een patatje en 2-2,5 keer een zak chips of chocoladerepen. Klein snoepgoed, zoals koekjes of drop wordt 4 keer per week gegeten (Schaalma et al., 1997, in: Fekkes & Paulussen, 2002).</p> <p>Op de middelbare school lijken de kinderen meer te gaan snacken dan op de basisschool (Pos & Bouwens, 2003). Gemiddeld eten ze dan per week 1,5 gefrituurde snack, 2,5 zakken chips, 2,5 candybars of gevulde koeken en vier keer per week kleine koekjes. Meisjes eten wat minder tussendoortjes dan jongens. Scholieren van het HAVO en het VWO eten iets minder gefrituurde snacks dan anderen. Op het MBO wordt het minst gesnoept, in de onderbouw van VBO en MAVO het meest (Versteeg, 1997, in: Pos & Bouwens, 2003). Wat betreft voedingsgewoonten vindt de omslag plaats bij de overstap van het basis naar het voortgezet onderwijs, dus rond het 12/13e levensjaar. Dit lijkt een goed moment om te interveniëren, omdat het ongezonde eetgedrag voor een deel nog kan worden voorkomen. En het al ontstane ongezonde gedrag is nog niet verworden tot een jarenlange gewoonte en daardoor wellicht makkelijker te beïnvloeden (Martens, et al., 2002, in: Pos & Bouwens, 2003). (Pos & Bouwens, 2003)</p> <p>Een ongezond voedingspatroon vergroot de kans op welvaartziekten, zoals hart- en vaatziekten en kanker. Daarnaast kan een ongezond voedingspatroon leiden tot overgewicht, met als gevolg een verhoogd risico op diabetes, klachten van het bewegingsapparaat en een lagere zelfwaardering en daarmee samenhangende psychosociale problemen. In het kader van de preventie van overgewicht wordt door de Gezondheidsraad aanbevolen minder producten met een hoge energie- en een lage voedingsstoffendichtheid te eten (Gezondheidsraad, 2007).</p> <p>Gezonde voeding is in recent onderzoek onder 5200 studenten in Canada in verband gebracht met betere leerprestaties (Florence et al., 2008). Ook in Brits onderzoek worden resultaten beschreven op leerprestatieniveau. Leerlingen die deelnamen aan</p>

	<p>het project van Jamie Oliver scoorden hoger op Engels en Natuurkunde (Belot, 2009). Uitspraken op het niveau van concentratie zijn gedaan in het onderzoek 'Smart meals' van Wageningen Universiteit (Heselmans, 2007). Hierin wordt aangegeven dat verkeerde eetgewoontes het risico van tekorten versterken. En dat tekorten kunnen leiden tot concentratiestoornissen (Heselmans, 2007).</p> <p>Goede voeding</p> <p>In december 2006 bracht de Gezondheidsraad het advies Richtlijnen goede voeding 2006 (RGV) uit (Voedingscentrum, 2009). Van de RGV worden de zogenoemde Richtlijnen Voedselkeuze afgeleid (RV). Deze zijn volledig geformuleerd in termen van voedingsmiddelen. Ze geven aan hoe een voedselkeuze eruit kan zien die is gericht op het realiseren van de RGV binnen het Nederlandse voedingspatroon. Het Voedingscentrum hanteert in zijn voorlichting het principe dat alle voedingsmiddelen die op de markt verkrijgbaar zijn een plaats kunnen hebben in een gezonde voeding. Hoe groot die plaats is hangt af van de samenstelling van het product, dat wil zeggen de bijdrage die het kan leveren aan de voorziening met essentiële voedingsstoffen en aan de voedingsstoffen die in verband worden gebracht met het risico op chronische ziekten. (Voedingscentrum, 2009)</p> <p>De criteria van de RV zijn recent geharmoniseerd met IKB (Ik Kies Bewust) en het Gezonde Keuze Klavertje.</p> <p>Bij de productgroepen wordt onderscheid gemaakt in de productgroepen die tot de basisvoedingsmiddelen worden gerekend en die welke tot de niet-basisvoedingsmiddelen worden gerekend.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Basisvoedingsmiddelen: de groepen voedingsmiddelen die in het Nederlandse voedingspatroon van belang zijn voor de voorziening met essentiële voedingsstoffen (vitamines en mineralen). De productgroepen van de basisvoedingsmiddelen zijn: groente en fruit; brood en aardappelen, pasta, rijst en peulvruchten; melk(producten), kaas en vlees(waren), vis, kip, eieren en vleesvervangers; smeer- en bereidingsvetten; dranken. - Niet-basisvoedingsmiddelen: deze hebben in het algemeen een hoge energiedichtheid en een lage voedingsstoffendichtheid. (Voedingcentrum 3, 2009) <p>Om de consument een handreiking te geven voor het maken van deze keuzes binnen de productgroepen, wordt gewerkt met een categorisering binnen de productgroepen. De driedeling houdt in:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Subgroep A, 'bij voorkeur': producten die binnen hun productgroep een positieve invloed hebben op het realiseren van een voeding die is gericht op de preventie van chronische ziekten. - Subgroep B, 'middenweg': producten die binnen hun productgroep neutraal zijn bij het realiseren van een voeding die is gericht op de preventie van chronische ziekten. - Subgroep C, 'bij uitzondering': producten die binnen hun productgroep een negatieve invloed hebben op het realiseren van een voeding die is gericht op de preventie van chronische ziekten. (Voedingscentrum, 2009) <p>Deze indeling is ook de basis van de Assortimentsmeter.</p> <p>Uit onderzoek blijkt dat de driedeling effectief is op het niveau van verandering van de voedselconsumptie (Paas & Friele, 1993, in: Voedingscentrum, 2009). De driedeling leverde bovendien een gevarieerder eetpatroon op (Paas & Friele, 1993, in: Voedingscentrum, 2009).</p> <p>Aanbod in schoolkantines</p> <p>Uit een inventarisatie van het RIVM op 500 schoollocaties naar de uitvoering van schoolinterventies (Middelbeek et al., 2007) bleek dat op bijna 90% van de scholen eten of drinken werd verkocht in een kantine en/of frisdrankautomaat. In 2006 had nog geen enkele school een aanbod dat voor 75% of meer uit producten uit de 'beste' en 'middenweg' productgroepen bestond. Ruim de helft van de respondenten omschreef het aanbod van producten op school als calorierijk. Het aanbod op de scholen was overwegend ongezond: ongeveer de helft van de scholen met een kanti-</p>
--	--

	<p>ne bood gevulde koeken, candybars en zakjes snoep aan en op 94% van de schoollocaties werd suikerhoudende frisdrank (zoals cola, fanta) verkocht uit de frisdrankautomaat. Van de locaties verkocht 43% saucijzenbroodjes en eenderde van de schoollocaties had chips en gesuikerde frisdranken in het assortiment. Daarnaast werd in ongeveer één op de vijf schoolkantines pizzapunten en gefrituurde snacks geserveerd. Op 77% van de scholen was een snoepautomaat aanwezig. Van de schoollocaties gaf 64% aan dat het aanbod in de snoepautomaat bijna alleen maar uit minder gezonde producten, zoals candybars, chips en zakjes snoep, bestond. Op 7% van de locaties waren de snoepautomaten verwijderd.</p> <p>De meeste scholen (80%) gaven aan invloed te hebben op wat er aan eten en drinken wordt verkocht. Ongeveer 25% van de locaties zag geen mogelijkheid tot aanpassen. Bij de snoep- en frisdrankautomaten was de reden daarvoor dat de inhoud contractueel was vastgelegd. (Middelbeek et al., 2007)</p> <p>Ongeveer 40% van de leerlingen maakt gebruik van de kantine en dus van de te verkrijgen producten. Leerlingen besteden hieraan op jaarbasis rond de € 170,- per persoon, wat neerkomt op €2,10 per bezoek (Kenniscentrum Horeca). Ruim 80 % van de leerlingen koopt één of meer dagen per week tijdens schooltijd tussendoortjes voor ongeveer 1 euro per dag (Fekkes & Paulussen, 2002).</p> <p>Recente cijfers van besteding in schoolkantines zijn niet makkelijk beschikbaar. Wel blijkt uit een artikel in Misset Catering van mei 2007 dat de omzet in de onderwijs-catering in tien jaar bijna verdubbeld is; van 110 miljoen in 1996 ging die naar 200 miljoen in 2006 (Schmeinck, 2007). Restaurants binnen het onderwijs zijn doorgaans bijna vijf uur per dag geopend en trekken dagelijks gemiddeld ruim 250 bezoekers. De dagomzet per school ligt met €900,- tot €1000,- ver boven die in andere branches (Nationale Cateringonderzoek 2006, Foodstep, in: Schmeinck, 2007). De gemiddelde besteding ligt 's middags wat hoger dan elders (Nationale Cateringonderzoek 2006, Foodstep, in: Schmeinck, 2007). Het feit dat scholieren vaak meerdere keren op een ochtend/middag een aankoop doen in de kantine, kan hiervoor een verklaring zijn (Nationale Cateringonderzoek 2006, Foodstep, in: Schmeinck, 2007).</p> <p>Omgeving van de school</p> <p>Uit onderzoek van de VWA (2007) naar het aanbod van levensmiddelen op middelbare scholen komt naar voren dat jongeren vaak in de nabijheid van de school eten kunnen kopen (55 scholen, 92%). Bij de door de VWA bezochte scholen was er vaak een supermarkt en cafetaria in de omgeving. Meer dan de helft van deze scholen (39 scholen, 71%) geeft aan dat leerlingen gebruik kunnen maken van deze verkooplocaties. Eén vierde van scholen met een verkoopplaats van levensmiddelen in de omgeving past het assortiment aan, om de leerlingen zoveel mogelijk binnen te houden. (VWA, 2007)</p> <p>Middelbeek et al. (2007) geven dan ook aan dat ook de omgeving van de school van belang is. Zij hebben in 2007 in kaart gebracht dat driekwart van de schoollocaties zich op minder dan 1 km afstand van een supermarkt, snackbar of tankstation bevindt. Op ongeveer de helft van de schoollocaties bleken leerlingen toegang te hebben tot deze voorzieningen omdat ze in tussenuren en pauzes het schoolterrein mogen verlaten. Op 40% van de scholen was het voor leerlingen niet mogelijk om tijdens pauzes naar winkels of snackgelegenheden in de omgeving van de school te gaan. Leerlingen waren hierdoor aangewezen op het aanbod van thuis meegenomen of dat op school te koop is. (Middelbeek et al., 2007)</p> <p>Kortom, de combinatie van ongezonde voedingsgewoontes van jongeren, de invloed van de school op het productaanbod en het grote aantal jongeren dat naar school gaat en daar gebruik maakt van de kantine, maakt de kantine een veelbelovende setting om ongezond voedingsgedrag aan te pakken.</p>
<h2>2. Doel van de interventie</h2>	

<p>Wat is het doel van de interventie? Beschrijf de einddoelen en eventuele sub- of voorwaardelijke doelen zo concreet mogelijk en bij voorkeur SMART (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden).</p>	<p>Doel Leerlingen van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren kopen gezonde(re) producten in de schoolkantine in vergelijking met de situatie vóór het uitvoeren van het programma.</p> <p>Subdoelen De volgende subdoelen gelden voor scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren en worden geëvalueerd in vergelijking met de situatie vóór het uitvoeren van het programma.</p> <p><u>Draagvlak</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Leerlingen</i> van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine; • <i>Ouders</i> van leerlingen op scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine; • <i>Het schoolteam</i> van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, heeft een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine; • <i>Kantinebeheerders</i> van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine. <p><u>Aanbod</u> Conform het doel wordt verbetering van het aanbod gezien als een proces. Einddoel is dat 100% van het aanbod (balieverkoop en automaten) bestaat uit basisvoedingsmiddelen (categorie voorkeur/middenweg). Er is geen aanbod van snoep, snacks en koek. Er zijn uitzonderingen op deze regel met betrekking tot o.a. broodbeleg en zogenaamde broodvervangers die tot de categorie niet basis voedingsmiddelen worden gerekend. (Dit is wat het Voedingscentrum verstaat onder een gezonde schoolkantine)</p> <p>In het kader van het verbeterproces van het aanbod hanteert het Voedingscentrum, rekening houdend met de praktijk, ook een 'goed-op-weg' variant. Dit is een variant met minmaal 75% van het aanbod uit basisvoedingsmiddelen (Schijf van Vijf producten, categorie voorkeur/middenweg) en maximaal 25% extra's (hierbinnen wordt gestreefd naar 100% categorie voorkeur/middenweg).</p> <p>Algemene indeling van basisvoedingsmiddelen naar categorie, is te vinden op de website van het Voedingscentrum: http://www.voedingscentrum.nl/nl/eten-gezondheid/gezond-eten/keuzetabel.aspx Tabellen voor extra's zijn te vinden via http://www.voedingscentrum.nl/nl/eten-gezondheid/gezond-eten/overige-productgroepen/tabellen-extra-s.aspx N.B. Op dit moment ontwikkelt het Voedingscentrum een praktische uitwerking van de extra's waarin een overzicht is opgenomen welke producten tot voorkeur of middenweg horen.</p> <p><u>Hygiënenormen</u> In 100% van de schoolkantines die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren wordt door de kantinebeheerders gewerkt volgens de HACCP (bestaande hygiënenormen).</p> <p><u>Kennis en bewustwording</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen hebben meer kennis over gezonde voeding; • Leerlingen zijn zich meer bewust van het belang van een gezond voedingspatroon. <p><u>Verankering in schoolgezondheidsbeleid</u> Scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren hebben voedingsbeleid ontwikkeld en vastgelegd binnen hun school(gezondheids)beleid.</p>
---	--

	<i>De subdoelen gelden voor beide varianten, waarbij de optimale variant waarschijnlijk een groter effect heeft dan de minimale variant.</i>
3. Doelgroep van de interventie	
	3.1 Voor wie is de interventie bedoeld?
<p>Wat is de einddoelgroep van de hier beschreven interventie? Noem ook een eventuele intermediaire doelgroep. Geef een zo precies mogelijke beschrijving van relevante kenmerken van de doelgroep waarop de interventie zich direct richt.</p>	<p>Einddoelgroep De einddoelgroep van De Gezonde Schoolkantine zijn alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het gaat hier om jongeren in de leeftijd van 11 tot en met ongeveer 20 jaar. In 2008/2009 gingen 935.000 leerlingen naar het voortgezet onderwijs (CBS, 2010).</p> <p>Intermediaire doelgroepen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het schoolteam bestaande uit onder andere het management en de kantinebeheerders van de scholen. • GGD-medewerkers die De Gezonde Schoolkantine regionaal kunnen promoten en ondersteunen. <p>Subdoelgroep</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ouders van leerlingen in het voortgezet onderwijs.
	3.2 Indicatie- en contra-indicatiecriteria
<p>0Beschrijf indicatie- en contra-indicatiecriteria indien van toepassing (indien van toepassing kunnen deze criteria vereist zijn voor erkenning; zie handleiding). Meld ook hoe de doelgroep wordt geselecteerd. Noem eventueel gebruikte selectie-instrumenten en vereiste scores.</p>	<p>Alle scholen voor voortgezet onderwijs die een kantine hebben, kunnen deelnemen aan deze interventie.</p>
	3.3 Toepassing bij migranten
<p>Geef aan of de interventie uitsluitend, mede of niet bedoeld is voor (specifieke) migrantengroepen en voor welke. Geef ook aan of er speciale aanpassingen of voorzieningen voor deze groepen zijn.</p> <p><i>Meld indien niet bekend of niet van toepassing: De interventie is niet speciaal ontwikkeld voor migrantengroepen.</i></p> <p><i>Meld indien niet bekend of niet van toepassing: Het programma heeft geen speciale faciliteiten (zoals vertaalde schriftelijke instructies of tolken) om migrantengroepen in het bijzonder te kunnen bedienen.</i></p>	<p>De interventie is niet speciaal ontwikkeld voor migrantengroepen. In het ondersteunende lespakket Weet Wat Je Eet is in de lessen rekening gehouden met verschil in etnische achtergronden en gewoonten, onder andere doordat recepten vanuit verschillende culturen beschreven zijn.</p>

4. Aanpak van de interventie	
	4.1 Opzet van de interventie
Beschrijf de structuur en de opbouw van de interventie. Denk aan de gebruikelijke duur, indien van toepassing de frequentie en intensiteit van de contacten, de volgorde van de onderdelen, handelingen of stappen, en de setting waarin de interventie wordt uitgevoerd.	<p>De Gezonde Schoolkantine is opgezet volgens het principe van het Gezonde School Model en leent zich dan ook goed voor scholen die werken met deze methode. De Gezonde Schoolkantine kent een minimale en een optimale variant.</p> <p>De minimale variant:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een gezonde schoolkantine (gezond en veilig aanbod) met draagvlak onder leerlingen, schoolpersoneel en ouders. <p>In de optimale variant is de minimale variant uitgebreid met een aantal andere onderdelen die een gezond voedingspatroon bevorderen.</p> <p>De optimale variant bestaat uit de volgende onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De minimale variant: een gezonde schoolkantine (gezond en veilig aanbod) met draagvlak onder leerlingen, schoolpersoneel en ouders • Eventueel aangevuld met het project 'Automatisch gezonder', om ook het aanbod in de automaten gezonder te maken • Lessen over gezonde voeding, bijvoorbeeld door het lespakket Weet Wat Je Eet, Krachtvoer of Lekker Belangrijk! te gebruiken • Opname van de activiteiten in het schoolgezondheidsbeleid <p>Bij een optimale uitvoering van het programma is er, zoals hierboven beschreven, naast het werken aan een gezonder aanbod in de kantine aandacht voor gezonde voeding in de lessen, en wordt er gewerkt aan opname van een gezonde kantine en aandacht voor voeding binnen het curriculum, in het school(gezondheids)beleid. Het Voedingscentrum adviseert voor een optimaal resultaat deze multicomponentenbenadering toe te passen.</p> <p><i>In het vervolg van deze beschrijving wordt beschreven hoe de minimale variant tot stand komt. Voor 'Automatisch gezonder' en 'Weet wat je eet' zijn aparte beschrijvingen beschikbaar, opname in het schoolgezondheidsbeleid is onderdeel van de Gezonde School Methode.</i></p> <p>Structuur en opbouw</p> <p>De Gezonde Schoolkantine bestaat uit drie (1 t/m 3), of vier stappen (incl. stap 0):</p> <ol style="list-style-type: none"> 0. Werving van scholen en GGD'en om te gaan werken met het programma De Gezonde Schoolkantine; 1. Agenderen, informeren en motiveren; 2. Opstellen van een stappenplan; 3. Uitvoeren, evalueren en verankeren. <p><i>Stap 0: Werving van scholen en GGD'en</i></p> <p>Om scholen en GGD'en te stimuleren om aan de slag te gaan met De Gezonde Schoolkantine heeft het Voedingscentrum de Stimuleringsprijs ontwikkeld. In 2006, 2008 en 2009 konden scholen, liefst samen met de lokale GGD, een stappenplan indienen waarin ze beschreven op welke manier zij een gezonde schoolkantine wilden realiseren. Scholen worden geworven door middel van een persoonlijke mailing, advertenties in vakbladen en via de lokale GGD'en. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van free publicity door persberichten te verspreiden. Door hun stappenplan in te leveren bij het Voedingscentrum maken de scholen en GGD'en kans op een werkbudget: de school krijgt € 1000,- voor de uitvoering en de GGD krijgt € 500,- voor het ondersteunen van de school. Een jury bepaalt welke drie scholen dit het beste hebben gedaan. In 2006 hebben 20 scholen een werkbudget ontvangen; in 2008 is de Stimuleringsprijs herhaald en zijn er 62 werkbudgetten uitgedeeld; in 2009 hebben 90 scholen meegedaan met de Stimuleringsprijs.</p>

	<p>Voor GGD'en zijn in de verschillende schooljaren facultatieve startbijeenkomsten en regiobijeenkomsten georganiseerd waarin GGD'en zijn geïnformeerd over hun rol bij De Gezonde Schoolkantine om die zo goed mogelijk uit te kunnen voeren.</p> <p><i>Stap 1: Agenderen, informeren en motiveren</i></p> <p>Als een school heeft besloten om mee te doen aan De Gezonde Schoolkantine, is het van belang dat alle betrokkenen hier bij worden betrokken. Betrokkenen zijn in elk geval het schoolpersoneel (management, leerkrachten en kantinepersoneel), de leerlingen en de ouders van de leerlingen.</p> <p>In de handleidingen wordt een aantal stappen beschreven om deze betrokkenen te informeren en om draagvlak te creëren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kantinebeleid op de agenda van directieoverleg, bestuursvergaderingen en de ouderraad zetten. • De plannen met kantinemedewerkers bespreken. • De plannen tijdens ouderavonden bespreken. • Een pakkend artikel over De Gezonde Schoolkantine in de schoolkrant plaatsen. • Een pakkend artikel over De Gezonde Schoolkantine op de website en op intranet plaatsen. • Een prijsvraag uitschrijven voor leerlingen over De Gezonde Schoolkantine. <p>Op de website van De Gezonde Schoolkantine staan voorbeeldpresentaties en voorbeeldartikelen voor in de schoolkrant en op intranet. Ook zijn er ideeën te vinden voor het uitschrijven van een prijsvraag. Het creëren van draagvlak voor de introductie van De Gezonde Schoolkantine kan binnen twee maanden worden gerealiseerd.</p> <p><i>Stap 2: Plan van aanpak</i></p> <p>In de tweede stap wordt een Werkgroep Gezonde Schoolkantine opgericht met daarin vertegenwoordigers uit alle groepen die betrokken zijn: leerkrachten, kantinebeheer, leerlingen, ouders en directie, liefst aangevuld met externen van de GGD. Deze werkgroep gaat aan de slag met het opstellen en uitwerken van het stappenplan. Ook hiervoor staan een aantal stappen in de handleidingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Werkgroep Gezonde Schoolkantine samenstellen. • Opstellen van uitgangspunten die belangrijk zijn voor de school. • De huidige situatie en het aanbod in de schoolkantine analyseren. • Verbeterschema opstellen. • Stappenplan communiceren met alle betrokkenen. <p>Op de website en in de handleidingen staan een aantal voorbeelden en handige instrumenten bij het doorlopen van deze stappen. Zo is er bijvoorbeeld een voorbeeldstappenplan dat aangepast kan worden aan de specifieke situatie en plannen van de desbetreffende school, en kunnen de kantinebeheerders gebruik maken van de online Assortimentsmeter bij het in kaart brengen van het aanbod. Deze Assortimentsmeter kan tevens gebruikt worden voor het aanpassen van het aanbod in de positieve richting. Deze tweede stap kan binnen twee maanden doorlopen worden.</p> <p><i>Stap 3: Uitvoeren, evalueren en verankeren</i></p> <p>Uitvoeren</p> <p>Het uitvoeren van het programma bestaat uit het uitvoeren van het stappenplan zoals dat in stap 2 door de school is opgesteld. Het stappenplan bestaat uit een aantal stappen om tot een gezonder kantineaanbod te komen. In deze stappen wordt de kantine en het aanbod nader bekeken, worden verbeteringen aangedragen en doorgevoerd.</p> <p>Evaluatie</p> <p>De werkgroep kan door middel van het uitvoeren van de evaluatie het programma bijsturen. In de handleiding voor het schoolteam staat informatie hierover om de voortgang te controleren. In de handleiding voor de GGD staat informatie en een actielijst voor de uitvoering hiervan door de GGD. Binnen twee maanden kan het programma geëvalueerd worden en de verbeterpunten worden doorgevoerd.</p>
--	--

<p>Verankering Voor de verankering en de jaarlijkse evaluatie kan in samenwerking met de GGD een plan worden opgesteld volgens de Gezonde School Methode. De Gezonde School is een samenwerkingsverband van de negen landelijke thema instituten (STIVORO, Schorer, Voedingscentrum, Soa-Aids Nederland, Trimbos Instituut, NISB, Rutgers Nisso groep, NIGZ, Consument en Veiligheid) die zijn ingesteld door het ministerie van VWS. De Gezonde School Methode is een manier van werken die scholen helpt structureel aan de slag te gaan met gezondheid en veiligheid. De Gezonde Schoolkantine past goed bij deze integrale aanpak (Buijs, 2005).</p> <p>Het Voedingscentrum adviseert voor een optimaal resultaat op de einddoelstelling om de stappen te volgen in de handleiding en gebruik te maken van het ondersteunende materiaal. Hierbij is er een aantal stappen met acties die minimaal doorlopen dient te worden om te komen tot een gezonde kantine.</p> <p>Scholen die deelnemen aan de Stimuleringsprijs worden beoordeeld met behulp van een beoordelingsformulier met criteria voor een optimale uitvoering. Het online te downloaden evaluatiedocument helpt de scholen in kaart te brengen of zij voldoende aan alle componenten van de optimale variant hebben gewerkt.</p> <p>Een schematisch overzicht van de aanpak van De Gezonde Schoolkantine ziet er als volgt uit:</p>																	
<p>Einddoel Leerlingen van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren kopen gezonde(re) producten in de schoolkantine in vergelijking met de situatie vóór het uitvoeren van het programma.</p>																	
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Subdoelen</th> <th>Acties minimale variant</th> <th>Aanvullende acties optimale variant</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> <p><u>Draagvlak</u> Leerlingen, ouders, schoolteam en kantinebeheerders van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine.</p> </td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Samenstellen Werkgroep Gezonde Schoolkantine • Kantine bespreken in vergaderingen personeel, ouderraad en leerlingenraad • Artikelen op de website en in de schoolkrant, ophangen van beschikbare posters. </td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Ouders betrekken d.m.v. ouderavond • Prijsvraag uitschrijven om leerlingen te betrekken • Leerlingen betrekken bij de kantine in de lessen verzorging / biologie </td> </tr> <tr> <td> <p><u>Aanbod</u> De schoolkantine heeft een gezond en evenwichtig aanbod volgens de richtlijnen van het Voedingscentrum (basisproducten uit de Schijf van Vijf).</p> </td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Assortimentsmeter • Verbeterschema aanbod (uitgiftebalie en automaat) in plan van aanpak • Prijsbeleid </td> <td>xx</td> </tr> <tr> <td> <p><u>Hygiënenormen</u> In de schoolkantine wordt gewerkt volgens de HACCP (bestaande hygiënenormen).</p> </td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • De kantinebeheerder werkt volgens de hygiënerichtlijnen. </td> <td>xx</td> </tr> <tr> <td> <p><u>Kennis en bewustwording</u> Leerlingen hebben meer kennis over gezonde voeding en zijn zich meer bewust van het belang van een gezond voedingspatroon.</p> </td> <td></td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Aansluitende lessen over gezonde voeding (Weet Wat Je Eet, Lekker Belangrijk!, Krachtvoer) </td> </tr> </tbody> </table>			Subdoelen	Acties minimale variant	Aanvullende acties optimale variant	<p><u>Draagvlak</u> Leerlingen, ouders, schoolteam en kantinebeheerders van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samenstellen Werkgroep Gezonde Schoolkantine • Kantine bespreken in vergaderingen personeel, ouderraad en leerlingenraad • Artikelen op de website en in de schoolkrant, ophangen van beschikbare posters. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ouders betrekken d.m.v. ouderavond • Prijsvraag uitschrijven om leerlingen te betrekken • Leerlingen betrekken bij de kantine in de lessen verzorging / biologie 	<p><u>Aanbod</u> De schoolkantine heeft een gezond en evenwichtig aanbod volgens de richtlijnen van het Voedingscentrum (basisproducten uit de Schijf van Vijf).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Assortimentsmeter • Verbeterschema aanbod (uitgiftebalie en automaat) in plan van aanpak • Prijsbeleid 	xx	<p><u>Hygiënenormen</u> In de schoolkantine wordt gewerkt volgens de HACCP (bestaande hygiënenormen).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De kantinebeheerder werkt volgens de hygiënerichtlijnen. 	xx	<p><u>Kennis en bewustwording</u> Leerlingen hebben meer kennis over gezonde voeding en zijn zich meer bewust van het belang van een gezond voedingspatroon.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Aansluitende lessen over gezonde voeding (Weet Wat Je Eet, Lekker Belangrijk!, Krachtvoer)
Subdoelen	Acties minimale variant	Aanvullende acties optimale variant															
<p><u>Draagvlak</u> Leerlingen, ouders, schoolteam en kantinebeheerders van scholen die het programma De Gezonde Schoolkantine uitvoeren, hebben een positievere attitude ten opzichte van een gezonde schoolkantine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samenstellen Werkgroep Gezonde Schoolkantine • Kantine bespreken in vergaderingen personeel, ouderraad en leerlingenraad • Artikelen op de website en in de schoolkrant, ophangen van beschikbare posters. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ouders betrekken d.m.v. ouderavond • Prijsvraag uitschrijven om leerlingen te betrekken • Leerlingen betrekken bij de kantine in de lessen verzorging / biologie 															
<p><u>Aanbod</u> De schoolkantine heeft een gezond en evenwichtig aanbod volgens de richtlijnen van het Voedingscentrum (basisproducten uit de Schijf van Vijf).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Assortimentsmeter • Verbeterschema aanbod (uitgiftebalie en automaat) in plan van aanpak • Prijsbeleid 	xx															
<p><u>Hygiënenormen</u> In de schoolkantine wordt gewerkt volgens de HACCP (bestaande hygiënenormen).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De kantinebeheerder werkt volgens de hygiënerichtlijnen. 	xx															
<p><u>Kennis en bewustwording</u> Leerlingen hebben meer kennis over gezonde voeding en zijn zich meer bewust van het belang van een gezond voedingspatroon.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Aansluitende lessen over gezonde voeding (Weet Wat Je Eet, Lekker Belangrijk!, Krachtvoer) 															

<p><u>Verankering in schoolgezondheidsbeleid</u> Er is voedingsbeleid ontwikkeld en vastgelegd in het (school)gezondheidsbeleid.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Regelmatig het aanbod in de schoolkantine evalueren en verbeterpunten benoemen en toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • Verankering in het schoolbeleid
<p>Setting De interventie wordt uitgevoerd bij scholen voor voortgezet onderwijs. Ongeveer 11% van de scholen gebruikte begin 2008 het programma De Gezonde Schoolkantine om het aanbod in de kantine te verbeteren (Middelbeek et al., 2007).</p> <p>Omgeving van de school Het programma De Gezonde Schoolkantine richt zich op het aanbod van voedingsmiddelen in de school. Scholen bevinden zich echter vaak in een wijk waar scholieren makkelijk toegang hebben tot supermarkten en andere winkels die voedingsmiddelen aanbieden.</p> <p>Hoewel de scholen zelf geen invloed kunnen uitoefenen op het voedingsaanbod in de omgeving van de school, kunnen ze wel scholieren verbieden tijdens schooluren van het terrein te gaan, zodat ze niet naar de snackbar of supermarkt in de buurt kunnen gaan (Middelbeek et al., 2007). Middelbeek et al. (2007) geven aan dat het niet bekend is of scholieren in een supermarkt overwegend de ongezonde voedingsmiddelen kopen. Middelbeek et al. (2007) doen de aanbeveling aan scholen het kopen van calorierijke producten in de directe omgeving van de school te ontmoedigen. Hierbij kan gedacht worden aan het opstellen van afspraken over het verlaten van het schoolterrein tijdens tussenuren en pauzes (Middelbeek et al., 2007).</p> <p>Uit het onderzoek van Neumark-Sztainer et al. (2005, in: Schwartz et al., 2009) komt naar voren dat scholen met een verbod voor de leerlingen op het verlaten van het schoolterrein om elders de lunch te verkrijgen, een kleiner aantal leerlingen hadden dat fast food kocht of eten verkrijgbaar bij kiosken (waar onder andere candybars, ijs en frisdrank verkocht worden).</p> <p>Het programma De Gezonde Schoolkantine laat ruimte voor de desbetreffende school die het uitvoert, om zelf te beslissen welk beleid er wordt gevoerd met betrekking tot verlaten van het schoolterrein tijdens pauzes en/of tussenuren. De Gezonde Schoolkantine adviseert scholen wel op welke manier zij om kunnen gaan met aanbieders van voedsel in de omgeving van de school. Er wordt onder andere aangegeven dat wanneer er op loopafstand van de school een supermarkt of snackbar aanwezig is, de school zou kunnen besluiten leerlingen geen toestemming te geven het schoolterrein te verlaten tijdens schooluren. Daarnaast wordt binnen De Gezonde Schoolkantine benadrukt dat het belangrijk is om ervoor te zorgen dat de kantine en het schoolplein leuke en aantrekkelijke plekken zijn voor de leerlingen om te verblijven. Het moet echt hun eigen plek zijn waardoor ze er met meer plezier hun tijd doorbrengen. Ook wordt binnen De Gezonde Schoolkantine aangegeven dat de school afspraken kan maken met winkels in de omgeving met betrekking tot de toegang van (het aantal) scholieren tot deze winkels.</p> <p>Rol van de GGD Van den Boogaard en Rots-de Vries (2006) beschrijven dat er een belangrijke rol is weggelegd voor de GGD bij de ondersteuning van het programma De Gezonde Schoolkantine. Ook Liebelt (2008) benadrukt dat ondersteuning en begeleiding van de GGD kan leiden tot betere communicatie binnen de school en meer betrokkenheid van de school bij het programma wat beide zeer belangrijke factoren zijn voor het succesvol uitvoeren van het programma.</p> <p>De GGD kan als geen ander scholen ondersteunen bij De Gezonde Schoolkantine. De verschillende afdelingen van de GGD kunnen daarbij een rol spelen. Zo heeft de afdeling jeugdgezondheidszorg vaak goede contacten met de scholen in de regio, de afdeling gezondheidsbevordering een coördinerende taak op het gebied van preven-</p>		

	<p>tie, de afdeling epidemiologie een goed inzicht in de gezondheidstoestand en de afdeling AGZ kennis van zaken op het gebied van milieu en hygiëne.</p> <p>De GGD kan scholen op meerdere onderdelen binnen het programma ondersteunen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Agenderen, informeren en motiveren. Hierbij gaat het om inventariseren in welke mate het programma prioriteit heeft binnen het GGD beleid, inventariseren welke scholen in de regio geïnteresseerd zijn, mogelijke samenwerkingspartners betrekken (bijvoorbeeld JGZ, thuiszorg), mogelijkheden in kaart brengen om draagvlak te creëren, bijvoorbeeld een persbericht. 2. Plan van aanpak voor de GGD. Binnen deze stap gaat het om het nauwkeurig bepalen van de rol van de GGD; is de GGD bijvoorbeeld procesbewaker of adviseur, wordt het programma breder getrokken naar educatie en beleid, en wordt er een ouderavond georganiseerd. Ook wordt binnen deze stap een plan van aanpak opgesteld. 3. Uitvoeren evalueren en verankeren. Binnen deze stap wordt geadviseerd per school een afspraak te plannen om het programma verder toe te lichten. Daarnaast is het van belang de voortgang te evalueren, het gaat hier dan om een procesevaluatie. Ten slotte wordt binnen deze stap gewerkt aan het begeleiden van de school bij het verankeren van de gezonde schoolkantine in het school(gezondheids)beleid. <p>Van de mogelijkheid ondersteund te worden door de GGD maken scholen veel gebruik. Uit evaluatieonderzoek naar de Stimuleringsprijs blijkt dat van de deelnemende scholen 73,0% rapporteert dat zij ondersteund worden door de GGD (iResearch, 2010). De GGD ondersteunt met name bij de deelname aan de Stimuleringsprijs (64,0%), het opstellen van het stappenplan (64,0%) en het initiatief nemen voor deelname aan het programma (63,0%). Tevens neemt bij 61,0% van de scholen een GGD medewerker deel in de werkgroep (61,0%). Bijna de helft (47,0%) van de directies omschrijft de ondersteuning als redelijk intensief en beoordeelt deze ondersteuning positief (figuur 18): voldoende (42,0%), goed (34,0%) en zeer goed (15,0%). Ook over de samenwerking met de GGD zijn deze scholen positief: voldoende (32,0%), goed (42,0%) en zeer goed (17,0%). (iResearch, 2010)</p> <p>Ondersteuning en begeleiding door de GGD is niet noodzakelijk, maar om bovenstaande bevindingen wel zeer gewenst.</p> <p>Stimuleringsprijs Uit evaluatieonderzoek naar de Stimuleringsprijs blijkt dat de Stimuleringsprijs leidt tot een actievere aanpak van scholen en dat het voor GGD'en een goed instrument is om scholen te motiveren (iResearch, 2010). De deelnemende scholen vonden de Stimuleringsprijs motiverend al vormt het niet dé reden voor deelname. Dit geldt ook voor het werkbudget. Wel rapporteren ze dat de Stimuleringsprijs en het werkbudget hebben bijgedragen aan een actievere aanpak van het programma De Gezonde Schoolkantine. De ondersteunende GGD'en zien de Stimuleringsprijs als een goed instrument om scholen extra te stimuleren tot deelname. Zij vinden de Stimuleringsprijs en het daarbij behorende werkbudget een goede extra stimulans voor scholen. (iResearch, 2010)</p> <p>Het Voedingscentrum onderzoekt op welke wijze de krachtige elementen van de Stimuleringsprijs behouden kunnen worden. Scholen hebben door de Stimuleringsprijs namelijk een actievere aanpak (iResearch, 2010). Er wordt hierbij gedacht aan de mogelijkheid voor scholen om zich te profileren door gebruik te maken van een competitie-element en behoud van een financiële ondersteuning voor GGD'en en scholen. Op deze manier willen we deze component een structurele plaats binnen het programma geven. In 2011 zal duidelijk worden op welke wijze de Stimuleringsprijs of een andere wervende component doorgang kan vinden.</p>
	<p>4.2 Inhoud van de interventie</p>
<p>Wat gebeurt er concreet bij de uitvoering? Beschrijf hoe de</p>	<p>De interventie ondersteunt het doorlopen van een planmatig proces door middel van een driestappenplan om een gezondere schoolkantine te realiseren. Deze ondersteu-</p>

<p>onderdelen van de interventie worden ingevuld of uitgevoerd, zo nodig met enkele typerende voorbeelden.</p>	<p>ning bestaat uit handleidingen en andere ondersteunende materialen.</p> <p>Vier handleidingen Er zijn vier handleidingen beschikbaar die kunnen helpen bij het komen tot een gezonde schoolkantine. Er is een handleiding voor het schoolteam, kantinebeheerders, ouders en voor de GGD. Het oprichten van een Werkgroep Gezonde Schoolkantine vormt de verbindende factor. Er wordt aangeraden dat leerlingen kunnen deel uitmaken van de werkgroep. Voor hen is geen handleiding geschreven, maar zijn producten ontwikkeld. Hieronder worden de drie stappen beschreven waar het programma uit bestaat. De volledige beschrijving van alle stappen is te vinden in de handleidingen.</p> <p>Stap 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Postermateriaal wordt opgehangen: om het programma onder de aandacht te brengen binnen de school zijn posters ontwikkeld om het programma aan te kondigen. • Er wordt een artikel geplaatst in de schoolkrant/ intranet over het programma. • Er wordt een prijsvraag uitgeschreven om leerlingen te betrekken. • Er wordt een ouderbijeenkomst georganiseerd m.b.v. de bijgeleverde PowerPoint presentatie. <p>Stap 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • De kantine wordt d.m.v. de Assortimentsmeter gescand op gezonde en ongezonde producten. • De kantine worden op basis van de Assortimentsmeter voorzien van gezondere producten. • Gezonde broodjes kunnen in de kantine onder de aandacht gebracht worden d.m.v. de gezonde voorbeeld broodjes. <p>Stap3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het evaluatieformulier wordt gebruikt om te checken in hoeverre het goed doorlopen is. • Duurzame verankering in het schoolbeleid.
<h2>5. Materialen en links</h2>	
<p>Welke materialen zijn er en waar zijn deze verkrijgbaar? Noem ten minste de Nederlandse handleiding. Noem ook eventuele links naar relevante websites, rapporten of andere relevante bestanden. Vermeld eventueel ook of er aparte materialen zijn voor migranten en zo ja welke.</p>	<p>Alle materialen zijn te vinden op www.degezondeschoolkantine.nl</p> <ul style="list-style-type: none"> - Handleiding voor het schoolteam (gedrukt en digitaal) - Handleiding voor kantinebeheerders (gedrukt en digitaal) - Handleiding voor ouders (digitaal) - Handleiding voor GGD'en (digitaal) - Checklist Gezonde en Gezellige Schoolkantine (digitaal) - Schoolkrantartikel (digitaal) - Webtekst intranet voor GGD'en (digitaal) - PowerPoint presentaties (digitaal) - Prijsvraagideeën (digitaal) - Assortimentsmeter (digitaal) - Evaluatieformulier (digitaal) - Voorbeelden kantinebroodjes (digitaal) <p>Handleidingen Ter ondersteuning van de ontwikkeling en uitvoering van het programma zijn verschillende handleidingen voorhanden die via internet te downloaden zijn. Hieronder worden de verschillende handleidingen kort toegelicht.</p> <p><i>Handleiding voor het schoolteam</i> Deze bevat een leidraad voor het beginnen met, en het opzetten en uitvoeren van</p>

	<p>veranderingen in de schoolkantine. De handleiding kan door verschillende medewerkers uit een schoolteam gebruikt worden. De handleiding bestaat uit de volgende onderdelen: Hoofdstuk 1 legt uit hoe een ideale schoolkantine eruit zou moeten zien. Hoofdstuk 2 beschrijft het totale pakket De Gezonde Schoolkantine dat beschikbaar is en een overzicht wie wat kan doen om tot een gezonde schoolkantine te komen. Hoofdstuk 3 bevat een praktisch stappenplan. In de digitale versie kan de naam van de school ingevuld worden, kunnen aanvullingen worden gedaan en daarmee het plan volledig van toepassing laten zijn voor de betreffende school.</p> <p><i>Handleiding voor kantinebeheerder</i> Deze biedt praktische handvatten voor het uitvoeren van het stappenplan en geeft informatie over hoe de schoolkantine er idealiter uit zou moeten zien. De handleiding bestaat uit de onderdelen de ideale schoolkantine, uitvoering van een stappenplan, de meest gestelde vragen over de gezonde schoolkantine, gezond eten, hygiëne volgens de HACCP normen, milieu en voedselkwaliteit.</p> <p><i>Handleiding voor GGD'en</i> Deze handleiding geeft houvast aan GB functionarissen / JGZ medewerkers van GGD'en hoe zij scholen kunnen begeleiden bij het traject om te komen tot een gezonde schoolkantine; van werving tot en met evaluatie. Kortom de GGD als ondersteuner bij de implementatie van het programma.</p> <p><i>Handleiding voor ouders</i> Hierin wordt het belang van een gezonde schoolkantine voor kinderen uitgelegd. Ook worden er tips gegeven aan de ouders over hoe zij hieraan kunnen bijdragen.</p>

B. Onderbouwing van de interventie

6. Verantwoording: doelgroep, doelen en aanpak

Geef aan hoe probleemanalyse, doel, doelgroep en methodiek op elkaar aansluiten. In uw betoog moet antwoord gegeven zijn op de volgende vragen (zie ook de handleiding bij dit werkblad):

Probleemanalyse

Wat zijn de factoren (determinanten) die het probleem beïnvloeden?

Onderbouw dit met theorieën en/of onderzoeksliteratuur, een redenering (ratio) of een visie. Als u hiervoor gebruik maakt van een algemene theorie over gedragsverandering, maak dan aannemelijk dat deze van toepassing is op het probleem.

Geef aan hoe deze factoren met elkaar samenhangen. Noem oorzakelijke, risico-, instandhoudende, verzachtende en/of beschermende factoren.

Beïnvloedbare factoren

Welke factoren zijn beïnvloedbaar?

Laat dit alles zien met theorie/studies of voorbeelden.

Op welke veranderbare factoren richt de interventie zich?

Verbinding probleemanalyse, doel, doelgroep en aanpak

Kan het doel met de gekozen aanpak worden bereikt? Maak dit aannemelijk aan de hand van studies en/of ervaringen. Laat zien dat de doelgroep aansluit bij de probleemanalyse.

Werkzame factoren /mechanismen

Wat zijn de werkzame factoren /mechanismen? Welke elementen mogen bij aanpassing van de interventie niet ontbreken?

Verantwoording

Voor de verantwoording kan gebruik worden gemaakt van Nederlands en/of internationaal onderzoek naar de theorie

Een obesogene omgeving speelt een grote rol bij het in stand houden van overgewicht en het is daarom belangrijk de omgeving zodanig te veranderen dat 'de gezonde keuze, gemakkelijke keuze' wordt (Visscher et al., 2007). Bij de obesogene omgeving gaat het onder andere om de fysieke omgeving (wat is er beschikbaar) en de economische omgeving (hoeveel kosten verschillende producten) (Visscher et al., 2007). Een van de factoren die van invloed is op het eetgedrag van leerlingen in het voortgezet onderwijs is het aanbod in de kantine. Door het veelal ongezonde aanbod is de schoolkantine een onderdeel van de obesogene omgeving (Middelbeek et al., 2007).

De interventie richt zich op scholen. Scholen vinden gezondheid en gezond eten een belangrijk thema om aandacht aan te besteden. Gezonde voeding als thema staat op de derde plaats na alcohol en drugspreventie als het gaat om belangrijkheid vanuit de directie (Middelbeek et al., 2007). Scholen geven de volgende redenen om te starten met het programma: een ongezonde leefstijl van de leerlingen (38%), gevolgd door ontevredenheid met het ongezonde huidige kantineaanbod (32%) (Liebelt, 2008).

Er is een aantal onderzoeken dat aangeeft dat het gezonder maken van het aanbod op school leidt tot gezonder keuzegedrag van jongeren. French en Stables (2003) en Perry et al. (2004) hebben laten zien dat jongeren gezonder eten kopen wanneer meer gezonde producten in schoolkantine worden aangeboden. Whitaker et al. (1993) hebben een onderzoek uitgevoerd waarbij scholieren bij de lunch de keuze kregen tussen een gezonde en een minder gezonde variant. Dit werd aangeboden zonder enige educatie, promotie of iets dergelijks. Tijdens de interventieperiode verminderde het percentage van calorieën uit vet van de gemiddelde lunch van 36 naar 30 procent. Er werd geconcludeerd dat alleen een simpele omgevingsinterventie al voldoende is om een significante daling in het vetpercentage van de lunchgerechten te krijgen.

In een follow-up onderzoek (Whitaker et al., 1994) zijn scholen random ingedeeld op alleen een omgevingsinterventie (aanbod van gerechten met minder vet) of de omgevingsinterventie gecombineerd met educatie, promotie en betrekken van ouders. Er was een kleine, maar significante, stijging in het aantal kinderen dat voor de gezonde lunch koos met de uitgebreide interventie.

In het onderzoeksproject 'Automatisch gezonder?' is onderzocht of het gebruik van snacks en frisdrank door scholieren in de gewenste richting verandert door het gezonder maken van het assortiment, prijsdifferentiatie en labeling van producten in de automaten (Kocken, 2008). Hieruit blijkt dat verandering in het assortiment direct tot een gewenste verandering leidt. Wanneer er meer laag caloriehoudende producten worden aangeboden, kiezen scholieren vaker voor deze producten. (Kocken, 2008)

Mensen worden in hoge mate beïnvloed door omgevingsfactoren en zullen eten wat er aanwezig is (Schwartz et al., 2009). Leerlingen geven dan ook aan verleid te worden door het ongezonde aanbod in de kantine. Scholieren geven toe verleid te worden als ze iets lekkers zien of ruiken. Dat blijkt uit onderzoek dat in 2009 is uitgevoerd door IPM KidWise onder 458 jongeren in Nederland (IPM KidWise, 2009). Veel jongeren vinden dat er alleen gezonde producten verkocht mogen worden in de kantine (IPM KidWise, 2009).

Verder blijkt dat adolescenten de aanwezigheid van ongezonde voeding op school een barrière vinden om gezond te eten (Neumark-Stainer et al., 2003). Zij geven aan

<p>achter de interventie, naar onderdelen van de interventie en /of naar soortgelijke interventies, en van onderzoek naar buitenlandse versies van de interventie.</p>	<p>te kiezen voor hoogvet- en hoogsuikergehalte opties wanneer deze keuzemogelijkheid er is. Ongezonde voeding weghalen uit de schoolomgeving geven zij aan als optie hen te helpen gezonder te eten. Ze stellen voor het gezonde eten meer beschikbaar en aantrekkelijker te maken. (Neumark-Stainer et al., 2003)</p> <p>Recent onderzoek van Singh et al. (2007) onder 1100 scholieren in Nederland laat zien dat lessen over gezonde voeding in combinatie met extra gymlessen een gezonder aanbod in de kantine effectief is bij het terugdringen van overgewicht op basis van heupontrek. Het effect neemt af als de lessen niet gecontinueerd worden. Dit pleit voor een optimale uitvoering, zoals beschreven in onderdeel 4, hoewel alleen het wijzigen van het aanbod ook al een effect heeft op de voeding van de jongeren. Doordat modules van het lespakket Weet Wat Je Eet zijn geïntegreerd in de methode 'Biologie voor jou' van uitgeverij Malmberg, is sprake van een grote landelijke dekking van deze lessen.</p> <p>Het RIVM heeft in 2006 een onderzoek gedaan naar kansrijke interventies voor de preventie van overgewicht (Storm et al., 2006). Het gezonder maken van het aanbod in de schoolkantine wordt hierbij genoemd als een van de kansrijke interventies. Wanneer het aanbod van frisdrank wordt gewijzigd in light en water, kan dit in het meest positieve scenario 1 kg lichaamsgewicht per persoon per jaar schelen.</p> <p>Werkzame factoren</p> <p>Er is een aantal factoren van het programma De Gezonde Schoolkantine aan te geven waarvan bekend is dat ze werkzaam en noodzakelijk zijn om de interventie succesvol uit te voeren. De meerwaarde en werkzaamheid van het doorlopen van de verschillende stappen, zoals beschreven bij de structuur en opbouw van de interventie, worden onderbouwd met de volgende bevindingen:</p> <p>In 2009-2010 is een beschrijvend evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de Stimuleringsprijs in relatie tot De Gezonde Schoolkantine. Met betrekking tot het <i>creëren van draagvlak</i> is onder andere naar voren gekomen dat wanneer de directeur in de werkgroep zit, hij een hogere waardering voor het programma De Gezonde Schoolkantine geeft (iResearch, 2010). Daarnaast komt naar voren dat van de indicatoren van een goede start van het programma De Gezonde Schoolkantine (gebaseerd op de literatuur) het <i>opstellen van een werkgroep en het opstellen van een stappenplan</i> belangrijk blijken te zijn. Het opstellen van een werkgroep en het opstellen van een stappenplan blijken bovendien van belang te zijn voor de intentie tot <i>bestemming</i> van het programma De Gezonde Schoolkantine. Wat betreft ondersteuning van de GGD is gebleken dat veel scholen ondersteuning van de GGD krijgen en over het algemeen tevreden zijn hierover. (iResearch, 2010)</p> <p>Er komt dus naar voren dat het opstellen van een werkgroep (waarin de directeur in ieder geval vertegenwoordigd is) en het opstellen van een stappenplan zeer relevant zijn voor een goede uitvoering van het programma. Uit de ervaren tevredenheid van school met betrekking tot ondersteuning van de GGD kan opgemaakt worden dat deze begeleiding een gewaardeerd onderdeel is. Het feit dat veel scholen deze ondersteuning hebben, geeft aan dat de ondersteuning bovendien relevant is.</p> <p>De werkzaamheid van de Stimuleringsprijs (en dus het doorlopen van de 3 stappen van het programma De Gezonde Schoolkantine) met betrekking tot resultaten in het kantine assortiment, wordt duidelijk uit de zelfgerapporteerde veranderingen. Met betrekking tot het <i>aanpassen van het aanbod</i> blijkt uit het hiervoor genoemde onderzoek dat zowel de directie als de leerlingen van deelnemende scholen aan de Stimuleringsprijs een significant verschil rapporteren in de verhouding gezond en ongezond aanbod voor aanvang van het programma en op het moment van het onderzoek. Deze bevinding wordt nog eens onderstreept door de uitkomst dat de niet gemotiveerde scholen aangeven dat er op het moment van het onderzoek meer ongezonde dan gezonde producten worden aangeboden in de kantine. (iResearch, 2010)</p> <p>De meerwaarde van de multicomponentenaanpak van het programma De Gezonde Schoolkantine (inspelen op zowel aanbod, curriculum en beleid) is te onderbouwen</p>
--	---

	<p>met de bevindingen van Bos et al. (2010). Daarin wordt aangegeven dat de gedachte heerst dat de effectiviteit van schoolse interventies een multicomponentenaanpak verdient boven een enkelvoudige benadering. Bos et al. (2010) geven op basis van hun literatuurreview aan dat een meer structurele verankering van een programma samengaat met een meer succesvolle interventie. De kenmerken van die verankering zijn onder andere het bestendigen van de interventie door de ontwikkeling van een schoolbreed beleid ten aanzien van voeding en het opnemen van de voedingslessen in het reguliere curriculum (Bos et al., 2010).</p>
<p>7. Samenvatting onderbouwing</p>	
<p>Beschrijf in één tot drie zinnen het verband tussen probleem, doelgroep, doel en methode.</p>	<p>Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het gezonder maken van het aanbod in schoolkantines een positief effect heeft op het eetgedrag van jongeren in de kantine. Werkzame elementen zijn het aanpassen van het aanbod, creëren van draagvlak, opstellen van een werkgroep en een stappenplan, en ondersteuning door de GGD. Het effect is nog groter als deze activiteiten ondersteund worden met lessen over gezonde voeding en als de activiteiten structureel worden verankerd in het schoolgezondheidsbeleid, zoals in de optimale aanpak is beschreven.</p>

C. Overdraagbaarheid	
8. Randvoorwaarden voor uitvoering en kwaliteitsbewaking	
	8.1 Eisen ten aanzien van opleiding
<p>Welke eisen zijn er ten aanzien van opleiding, training, certificering, licenties en/of supervisie van de uitvoerend werkers? Beschrijf deze randvoorwaarden voor de toepassing.</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er zijn geen specifieke eisen voor de uitvoering en begeleiding van de uitvoerend werkers.</i></p>	<p>In principe kan een school zelf aan de slag met de beschikbare materialen voor De Gezonde Schoolkantine. Zoals in onderdeel 4 en 6 echter is aangegeven, blijkt dat begeleiding van de GGD voor een hogere kwaliteit zorgt: de GGD draagt zorg voor een integrale aanpak en inbedding van de activiteiten door middel van opname in het schoolgezondheidsbeleid.</p>
	8.2 Eisen ten aanzien van overdracht en implementatie
<p>Is er voor de overdracht van de interventie een handleiding of protocol? Zijn er eerdere ervaringen waaruit blijkt dat de interventie overdraagbaar is?</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er is geen handleiding of protocol voor overdracht of implementatie.</i></p>	<p>Voor de overdracht van de interventie zijn de verschillende eerder beschreven handleidingen beschikbaar. Schoolteams, kantinebeheerders, GGD'en en ouders kunnen in principe zelfstandig aan de slag met de voor hun geschreven handleiding.</p> <p>Bij uitvoering van het programma is het Voedingscentrum tijdens kantooruren per mail of telefoon bereikbaar. Sinds 2009 is er een Gezonde Schoolkantine Brigade (een diëtist) van het Voedingscentrum die ondersteuning biedt bij De Gezonde Schoolkantine. De brigade kan onder andere helpen bij het doorlichten van het assortiment, voedingsgerelateerde vragen beantwoorden, helpen bij het schrijven van plannen, advies geven bij het uitvoeren van plannen en ondersteuning bieden op locatie.</p>
	8.3 Eisen ten aanzien van kwaliteitsbewaking
<p>Hoe wordt de kwaliteit van de interventie beoordeeld en bewaakt? Denk bijvoorbeeld aan registratie van activiteiten en resultaten.</p> <p><i>Meld indien niet bekend of niet van toepassing: De wijze van kwaliteitsbewaking wordt bepaald door de uitvoerder.</i></p>	<p>De kwaliteit van de interventie wordt beoordeeld door middel van doorlopend evaluatieonderzoek naar het programma dat het Voedingscentrum sinds 2002 uitvoert. Naar aanleiding van de onderzoeksgegevens wordt het programma indien nodig aangepast en aangescherpt. De materialen zijn bijvoorbeeld begin 2008 geüpdate en zullen ook in 2010 worden herzien.</p> <p>Daarnaast bewaakt het Voedingscentrum de uitvoering van de interventie door in nauw contact te staan met de GGD'en. Er worden regiobijeenkomsten georganiseerd en het Voedingscentrum onderhoudt contact met GGD'en in de vorm van implementatieondersteuning via e-mail en telefoon bij over de uitvoering van het programma. Voor GGD'en is begin 2008, in het kader van de Stimuleringsprijs 2008-2009, een startbijeenkomst georganiseerd om het programma toe te lichten en vragen en onduidelijkheden te bespreken. Ook hebben de GGD'en hier onderling informatie kunnen uitwisselen. Deze startbijeenkomst was niet verplicht, maar werd wel aangeraden door het Voedingscentrum. GGD'en hebben aangegeven de bijeenkomsten zeer relevant te vinden om met het programma te starten. De bijeenkomsten zijn opgezet vanuit een vraag van GGD'en (Liebelt, 2008). Daarnaast zijn er in het najaar van 2008 drie regiobijeenkomsten georganiseerd voor scholen, GGD'en, cateraars en diëtisten om het programma De Gezonde Schoolkantine onder de aandacht te brengen in het kader van de Stimuleringsprijs 2009-2010 afgelopen schooljaar. In welke mate de bijeenkomsten een bijdrage leveren aan de effectiviteit van de interventie is niet onderzocht. De bijeenkomsten hebben voornamelijk een informerende, enthousiasmerende functie. Er wordt vanuit gegaan dat GGD'en scholen hierdoor goed kunnen ondersteunen en gemotiveerd zijn scholen te werven deel te ne-</p>

	<p>men. Echter kan het programma uitstekend worden uitgevoerd zonder een dergelijke bijeenkomst of training; alle benodigde informatie en materialen voor de GGD'en om dit te doen zijn (via de website van De Gezonde Schoolkantine) beschikbaar. Er is onder andere een speciale handleiding voor GGD'en. De interventie werkt ook zonder bijeenkomst: niet alle GGD medewerkers die scholen begeleiden hebben de bijeenkomst bijgewoond, maar zullen met de handleidingen en materialen vanuit hun professie scholen op de juiste wijze kunnen ondersteunen.</p> <p>Indien een school begeleid wordt door de GGD wordt de kwaliteit van uitvoering van het programma mede bewaakt door de GGD. De GGD zet expertise in om ervoor te zorgen dat scholen het programma optimaal uitvoeren.</p> <p>Zoals eerder genoemd is er voor scholen die deelnemen aan de Stimuleringsprijs een te downloaden checklist ontwikkeld. Deze lijst komt overeen met de inhoud van de handleidingen bij het pakket De Gezonde Schoolkantine.</p>
	<p>8.4 Kosten van de interventie</p>
<p>Wat zijn de kosten van de uitvoering? Noem zo mogelijk kosten van licentie, materiaal, trainingen, kwaliteitsbewaking. Vermeld het jaartal waarvoor de prijzen gelden. Noem ook de tijdinvestering van betrokken professionals (uitvoering en coördinatie).</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er zijn bij deze interventie geen gegevens bekend over de kosten en/of de tijdinvestering van professionals.</i></p>	<p>Naast de tijdinvestering voor de school en eventueel bijkomende kosten zoals het aanpassen van de keuken, is de interventie gratis. De materialen worden kosteloos aan scholen en GGD'en aangeboden en kunnen worden gedownload op de website van de interventie. Papieren versies en posters kunnen worden aangevraagd via de webshop van het Voedingscentrum.</p> <p>De hoeveelheid tijd die het kost om GSK uit te voeren kan, afhankelijk van de lokale situatie en de keuze voor de minimale of de optimale variant, variëren tussen een aantal maanden en een paar jaar. Voor een minimale begeleiding door de GGD wordt er door het Voedingscentrum ongeveer 10 uur gerekend. Uit onderzoek van TNO en GGD West Brabant is duidelijk geworden dat de uitvoering van het programma beter verloopt naarmate de scholen beter begeleid worden (Boogaard en Rots-de Vries, 2006; Fekkes & Paulussen, 2002).</p>
<p>9. Onderzoek naar de uitvoering van de interventie</p>	
<p>Is er onderzoek gedaan naar de uitvoering van de interventie? Beschrijf doel, type onderzoek (bijvoorbeeld procesevaluatie, behoefteanalyse, nul-meting, haalbaarheidsonderzoek, tevredenheidsmeting etc.), methode en relevante uitkomsten.</p> <p>Geef aan wat het bereik is, de succes- en faalfactoren en waardering door de doelgroep. Geef ook aan hoe de interventie, indien noodzakelijk, wordt aangepast.</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er is geen onderzoek gedaan naar de uitvoering van de interventie.</i></p>	<p>Implementatieonderzoek 2001-2002</p> <p>Gedurende het schooljaar 2001- 2002 is het materiaal dat is ontwikkeld voor De Gezonde Schoolkantine (minimale variant) ingezet op tien pilotscholen. Het onderzochte ondersteuningsmateriaal bestond uit een handboek voor scholen (met daarin afzonderlijke hoofdstukken voor de directie, docenten, de kantinebeheerder, de leraren en de ouders), internetactiviteiten voor leerlingen (eettestjes, spelletjes, checklist gezonde en gezellige schoolkantine), een assortimentsmeter op internet en posters.</p> <p>Op deze scholen is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd (Fekkes & Paulussen, 2002, type onderzoek: experimenteel onderzoek in de praktijk) om de begeleiding en implementatie van het ondersteuningsaanbod te evalueren op effect en proces en waar nodig te kunnen verbeteren.</p> <p>Dit onderzoek heeft een aantal informatiebronnen gebruikt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interviews met directieleden, kantinebeheerders en docenten biologie/verzorging • Gegevens van schoolbezoeken voor en na het programma • Gegevens uit vragenlijsten die 353 leerlingen uit klas 1 t/m 4 invulden over hun consumptie in de kantine aan het begin als aan het eind van het schooljaar • Vragenlijsten die de ouderraad en leerlingenraad invulden over betrokkenheid van ouders • Gegevens over de betrokkenheid van GGD'en (N=3) <p>Op de meeste begeleide pilotscholen heeft gedurende het schooljaar een verandering van het aanbod plaatsgevonden. De doorgevoerde wijzigingen wisselden sterk per school.</p>

	<p>Leerlingen gaven in de vragenlijsten aan dat zij meer gezonde producten in de kantine kochten en aten: bijna een kwart van de leerlingen (23%) is na een jaar gezonder gaan eten op school. Uit het onderzoek onder leerlingen bleek verder dat zij na een jaar vinden dat er meer gezonde dingen te krijgen zijn (een significant effect op twee van de tien scholen) en dat er meer lekkere dingen te krijgen zijn (dit was op één school significant). Na een jaar zijn meer leerlingen van plan gezonder te gaan eten: een significante stijging van 16% naar 26%. Het aantal leerlingen dat gezond eten en drinken belangrijk vindt, is niet significant gestegen (blijft 50%).</p> <p>Organisaties die voedsel verstrekken zijn wettelijk verplicht om een hygiëneplan te hebben op basis van HACCP-normen. De hygiëneadviezen blijken voor scholen lastig om zelfstandig door te voeren. Redenen hiervoor zijn gebrek aan kennis, motivatie en middelen. Een school die een professionele cateraar had ingeschakeld, was de enige die aan de HACCP-normen voldeed.</p> <p>Lokaal implementatieonderzoek</p> <p>De lokale implementatie van De Gezonde Schoolkantine is door GGD West Brabant onderzocht op drie vestigingen van het Prisma college in gemeente Breda (Boogaard en Rots-de Vries, 2006). Dit veranderingsonderzoek beschrijft de implementatie van het programma aan de hand van notulen van werkgroepen, het gebruik van de Assortimentsmeter en interviews met kantinebeheerders.</p> <p>De belangrijkste resultaten van dit onderzoek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het invoeren van het kantinebeleid verliep goed, maar was sterk afhankelijk van de invulling door de personen in de werkgroepen op de afzonderlijke locaties. • Als de schoolleiding voldoende uren beschikbaar stelt voor leden van de werkgroep, heeft dit een positieve invloed op het functioneren van de werkgroep. • Betrokkenheid van ouders en leerlingen bij de werkgroep en ondersteuning door de GGD is erg belangrijk voor het slagen van het programma. <p>Op alle locaties is in verschillende mate en tempo het assortiment aangepast. Het gebruiken van de Assortimentsmeter stimuleert het maken van aanpassingen. De leerlingen blijken na verloop van tijd positief te staan tegenover de gezonde producten: de omzet van de kantines stijgt en veel populaire producten zijn de gezonde producten. De scholen hebben de lessen uit het lespakket Weet Wat Je Eet gegeven en geven aan dat het het meest praktisch is om deze lessen te geven aan brugklassers in de lessen biologie of verzorging. Ook hebben de scholen de posters gebruikt.</p> <p>Overig onderzoek</p> <p>Het programma De Gezonde Schoolkantine is in 2004 aan de hand van de Schoolslag checklist (NIGZ, 2004) door gebruikers (scholen) en deskundigen (GGD'en) op kwaliteit beoordeeld. De interventie heeft hierbij op 6 van de 9 te beoordelen onderdelen vier uit vijf sterren behaald: de onderdelen 'efficiëntie voor ondersteunende instelling' en 'effectiviteit aangetoond' scoorden het laagst. De doelgroep was zeer te spreken over het programma. (www.gezondeschool.nl)</p> <p>Aanpassing van materialen in 2008 n.a.v. de onderzoeken</p> <p>Naar aanleiding van de uitkomsten van de verschillende onderzoeken zijn de materialen van De Gezonde Schoolkantine begin 2008 geactualiseerd en aansprekender gemaakt. Tegelijkertijd zijn de producten opnieuw gecategoriseerd in voorkeur, middenweg- en uitzondering op basis van de nieuwe richtlijnen van de Gezondheidsraad en signalen uit het veld.</p> <p>De belangrijkste wijzigingen in de materialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De handleidingen zijn korter, bondiger en praktischer gemaakt. • De handleiding hygiëne is opgegaan in de handleiding voor kantinebeheerders. • Er zijn halffabricaten ontwikkeld waardoor de GGD of de school alleen het eigen logo nog hoeft toe te voegen. • Het logo en afbeeldingen zijn herzien.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn producten ontwikkeld die ondersteunend zijn bij de uitvoer van het programma (bijvoorbeeld een PowerPoint presentatie en een schoolkrantartikel). <p>Landelijk implementatieonderzoek 2008</p> <p>De landelijke implementatie van de herziene materialen is vanaf januari 2008 gestart. De adoptie en implementatie van de vernieuwde materialen is in een quasi-experimenteel onderzoek onderzocht door Liebelt (2008). Medewerkers van scholen in het voortgezet onderwijs die het materiaal voor het project hadden aangevraagd (n=49, respons was 18%), werden gevraagd een vragenlijst in te vullen. Gevonden werd dat de adoptie relatief laag was. Redenen hiervoor zijn gebrek aan tijd en gebrek aan begeleiding. De intentie tot implementatie was relatief hoog, waaruit blijkt dat de aanvragers van plan zijn De Gezonde Schoolkantine te implementeren. Adoptie was hoger bij scholen die begeleid worden door een GGD. Voor het kalenderjaar (2009-2010) heeft het Voedingscentrum daarom ook ingezet op agendasetting van De Gezonde Schoolkantine bij GGD'en. Zo worden er opnieuw bijeenkomsten gehouden, wordt de Stimuleringsprijs gecontinueerd en zal er met de afzonderlijke GGD'en contact op worden genomen door de inzet van De Gezonde Schoolkantine Brigade. Deze brigade biedt ondersteuning bij de GSK.</p> <p>Rapportages</p> <p>Tenslotte is er informatie beschikbaar uit de rapportages die door scholen zijn opgesteld voor de stimuleringsprijs. Deze rapportages geven een reële weergave van de praktijk. Zo geeft één van de deelnemende scholen 2009/2010 aan dat zij door het project de Gezonde Schoolkantine het aanbod zo hebben gewijzigd dat de inname van het aantal calorieën door leerlingen op hun scholengemeenschap op jaarbasis is verminderd met ongeveer 32 miljoen. Dit door het verwijderen van worstenbroodjes uit het assortiment (104.000 stuks), het aanbieden van calorie armere producten zoals light frisdranken, yoghurt en soep (rapportage stimuleringsprijs 2010)</p> <p>Evaluatieonderzoek De Gezonde Schoolkantine</p> <p>Eind 2009 en begin 2010 is er een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de Stimuleringsprijs in relatie tot het programma De Gezonde Schoolkantine. Het onderzoek is een beschrijvend onderzoek. Het doel was antwoord te krijgen op de volgende vragen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wat zijn de werkzame elementen van het programma De Gezonde Schoolkantine? 2. Hoe kan het programma De Gezonde Schoolkantine op een goede manier bestemd worden? 3. Wat zijn stimulerende factoren voor - in beginsel niet gemotiveerde - scholen om deel te nemen aan het programma? 4. Hoe kan het onderwerp duurzaamheid vorm krijgen binnen het programma De Gezonde Schoolkantine? 5. Wat is de meerwaarde van de Stimuleringsprijs? <p><i>Methode</i> - Om de evaluatie uit te voeren is op verschillende wijzen informatie verzameld. Er zijn vier online vragenlijsten afgenomen; bij scholen die deelnamen of deelnemen aan de Stimuleringsprijs, leerlingen, ouders en bij niet deelnemende scholen. Daarnaast zijn interviews gehouden met tien directeuren van deelnemende scholen en zijn de eindrapportages, geschreven door deelnemende scholen, beoordeeld op een aantal punten. Tevens is een GGD bijeenkomst gehouden om te discussiëren over ervaringen van GGD'en die scholen ondersteunen bij de uitvoering van het programma. Tot slot is in een later stadium van het onderzoek in een expertmeeting gesproken met experts over de resultaten van het onderzoek.</p> <p><i>Resultaten</i> - De vragenlijst heeft een respons behaald van 62,7% voor de deelnemende scholen, 38,7% voor de leerlingen, 54,0% voor de ouders en tot slot heeft de</p>
--	--

	<p>vragenlijst voor de niet deelnemende scholen een respons behaald van 25,6%. Zowel de directies van deelnemende scholen als de leerlingen hebben gerapporteerd dat door deelname aan het programma De Gezonde Schoolkantine het aanbod in de kantine gezonder wordt. Tevens geven veel scholen aan dat zij ondersteuning krijgen van de GGD en de scholen geven aan tevreden te zijn met deze ondersteuning. Voor de intentie tot besteding van het programma blijkt dat het belangrijk is dat scholen bij de start van het programma een werkgroep en een stappenplan opstellen. De deelnemende scholen vinden de Stimuleringsprijs wel motiverend maar het vormt niet de reden voor deelname. Dit geldt ook voor het werkbudget. De ondersteunende GGD'en zien de Stimuleringsprijs als een goed instrument om scholen extra te stimuleren tot deelname. Aan niet deelnemende scholen is gevraagd wat zij motiverende factoren zouden vinden voor deelname aan het programma. Het blijkt dat motiverende factoren voor niet deelnemende scholen o.a. zijn het kunnen opbrengen van de tijdsinvestering en de kosten die gepaard gaan met het uitvoeren van het programma De Gezonde Schoolkantine. (iResearch, 2010)</p>
--	--

Voor u verder gaat

Check met behulp van onderstaande lijst of u de vereiste informatie op het werkblad kunt invullen. De vraagnummers corresponderen met de desbetreffende onderdelen van de beschrijving op dit werkblad en met de criteria voor erkenning op Niveau II en III. Op de sites van het Nederlands Jeugdinstituut en van RIVM kunt u een meer uitgebreide lijst van de criteria voor erkenning en een toelichting daarop vinden. Neem bij twijfel contact op met het Nederlands Jeugdinstituut of RIVM (zie voorblad).

Criteria voor erkenning op Niveau II-III: waarschijnlijk of bewezen effectief

Vraag 10.1	Is de interventie via Nederlandse studies met een matige tot sterke bewijskracht onderzocht en maken deze studies het aannemelijk dat de interventie de gestelde doelen bij de doelgroep daadwerkelijk bereikt? (Voor een overzicht van de bewijskracht van onderzoek, zie de handleiding bij dit werkblad.)	Ja	Nee
Vraag 11	Is er onderzoek naar buitenlandse versies van de interventies	Ja	Nee

LET OP

Indien vraag 10 met ja beantwoord wordt, vul dan ook Bijlage 1 in: Beschrijving kenmerken en resultaten onderzoek.

Indien vraag 10 en 11 met nee beantwoord moeten worden, komt uw interventie niet in aanmerking voor een beoordeling op niveau II of III. Vul in dat geval paragraaf 10.1 en 11 op de gevraagde manier in en ga verder met paragraaf 12 onder Overige informatie.

Vergeet niet het logboek in te vullen aan het einde van dit werkblad.

Beschrijving voor erkenning op niveau II-III: waarschijnlijk of be- wezen effectief	
D. Effectiviteit	
10. Nederlandse effectstudies	
10.1 Studies naar de effectiviteit van de interventie in Nederland	
<p>Wat zijn de kenmerken en uitkomsten van onderzoek naar het effect van de interventie in Nederland?</p> <p>Noem per studie auteur(s) en publicatiejaar, onderzochte (primaire) doelen van de interventie, onderzoeksgroep, onderzoeksdesign en resultaten. Vermeld effectgroottes <i>d</i> of <i>ES</i>, of de gegevens om deze te berekenen (zie de handleiding bij dit werkblad).</p> <p>Beschrijf ook de kenmerken en resultaten van reviews en meta-analyses over de effectiviteit van de interventie in Nederland.</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er is geen Nederlands onderzoek naar de effectiviteit van de interventie.</i></p>	<p><i>Er is geen Nederlands onderzoek naar de effectiviteit van de interventie.</i></p>
10.2 Samenvatting Nederlandse effectstudies	
<p>Vat elke studie in telegramstijl samen.</p> <p>Kies bij Bewijskracht voor: 1 zeer zwak; 2 zwak; 3 matig; 4 redelijk; 5 vrij sterk; 6 sterk; 7 zeer sterk.</p> <p>Kies bij Effectiviteit voor: 1 positieve resultaten 2 effectiviteit niet vastgesteld; 3 negatieve resultaten; 4. posi- tieve en negatieve resultaten; of 5 effectiviteit onduidelijk of onbekend.</p> <p>(Zie de handleiding bij dit werkblad.)</p>	<p><u>Studie 1</u> Auteurs: Jaar: Onderzoekstype: Belangrijkste resultaten: Bewijskracht van het onderzoek: Resultaten effectiviteit:</p> <p><u>Studie 2</u> Etc.</p>

11. Buitenlandse effectstudies

Wat zijn de kenmerken en uitkomsten van effectstudies, reviews of meta-analyses naar de effectiviteit van buitenlandse versies van de interventie?

Noem per studie auteur(s) en publicatiejaar, onderzochte doelen van de interventie, methode en resultaten. Vermeld effectgroottes d of ES , of de gegevens om deze te berekenen (zie de handleiding bij dit werkblad).

Gebruik per onderzoek niet meer dan 150 woorden.

Meld indien van toepassing: Er zijn geen studies die de effectiviteit van buitenlandse versies van de interventie aantonen.

Er zijn geen studies die de effectiviteit van buitenlandse versies van de interventie aantonen.

E. Overige informatie

12. Toelichting op de naam van de interventie

Is de naam van de interventie helder? Noem de herkomst of diepere betekenis. Is de interventie bekend onder een andere naam? Noem de naam van de eventuele buitenlandse versie van de interventie.

Meldt indien van toepassing: Over de naam van de interventie zijn geen bijzonderheden te vermelden.

Een gezonde schoolkantine is een belangrijk onderdeel van een gezonde school. De naam geeft aan waar het in de interventie om draait: het creëren van een schoolkantine met een gezond aanbod. De Gezonde Schoolkantine is mede gebaseerd op de Gezonde School Methode (Buijs, 2005) waarin een integrale stapsgewijze aanpak die gericht is op structurele inbedding van gezondheid in het schoolgezondheidsbeleid wordt beschreven.

13. Uitvoering (uitvoerende en of ondersteunende organisaties en partners)

Waar, door welk soort organisaties en op welke schaal wordt de interventie toegepast? Beschrijf op welke locatie de interventie wordt uitgevoerd. Noem eventueel lokale en/of regionale varianten. Noem eventueel ook samenwerkingspartners in de uitvoering.

Meld indien van toepassing:

- *De locatie waar de interventie dient te worden uitgevoerd is niet aange-*

Uitvoerende organisaties zijn scholen in het Voortgezet Onderwijs. GGD'en treden op als intermediair door ondersteuning, voorlichting en begeleiding te bieden aan scholen. Uit het onderzoek 'Op weg naar een gezonder kantinebeleid in Nederland' (Barnhoorn, 2006) blijkt dat van de 16 ondervraagde GGD'en er 13 scholen ondersteunden bij De Gezonde Schoolkantine. Tijdens de Stimuleringsprijs 2006/2007 begeleidden 7 GGD'en scholen die meededen aan de Stimuleringsprijs. Tijdens de Stimuleringsprijs 2008/2009 waren dit 24 GGD'en en tijdens de Stimuleringsprijs 200/2010 waren dit 21 GGD'en.

In totaal zijn er van de eerste versie van het pakket 750 exemplaren verspreid en was het materiaal voor scholen vrij te downloaden. Ongeveer 11% van de scholen gebruikte begin 2008 het programma De Gezonde Schoolkantine om het aanbod in de kantine te verbeteren (Middelbeek et al., 2007). Van de nieuwste versie van het pakket zijn inmiddels 1350 exemplaren verspreid naar scholen, diëtisten, GGD etc. Hiervan is niet bekend wie het materiaal ook daadwerkelijk gebruiken.

In 2006 hebben 20 scholen een werkbudget ontvangen in het kader van de Stimuleringsprijs voor de Gezonde Schoolkantine. In 2008 waren dit 62 scholen, en in 2009 ging het om 90 scholen. Van deze scholen werd 64% ondersteund door de GGD.

<p><i>geven.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Er zijn geen gegevens over de uitvoerende organisatie bekend.</i> 	
<h2>14. Overeenkomsten met andere interventies</h2>	
<p>Zijn er soortgelijke interventies? Noem relevante en in het oog springende overeenkomsten en /of verschillen; beperk dit tot sterk vergelijkbare interventies.</p> <p><i>Meld indien van toepassing: Er zijn geen gegevens over soortgelijke interventies.</i></p>	<p>De optimale variant van de Gezonde Schoolkantine heeft overeenkomsten met het Do-it! project (Singh, 2007). Ook bij Do-it! was sprake van een integrale aanpak waarbij ook het kantineaanbod op scholen gezonder werd gemaakt. Verschil met Do-it! is dat Do-it! ook aandacht besteedde aan lichamelijke opvoeding.</p> <p>Ook zijn er overeenkomsten met het project 'Automatisch gezonder' (Kocken, 2008) waarbij het aanbod in automaten richting gezond werd aangepast. Dit project richtte zich, zoals de naam al impliceert, op het aanbod in de automaten. Ook werden er voedingslessen in de klas gegeven.</p>
<h2>Aangehaalde literatuur</h2>	

<p>Beschrijf de in dit document aangehaalde literatuur volgens APA-normen (zie de handleiding bij dit werkblad).</p>	<p>Barnhoorn, C. (2006). Op weg naar een gezonder kantinebeleid in Nederland.</p> <p>Belot, M., & James, J. (2009). Healthy school meals and Educational Outcomes. Nuffield College, University of Oxford, ISER Research Associate, Department of Economics, University of Essex.</p> <p>Boogaard, N.W.A.J. van den, & Rots - de Vries, M.C. (2006). Implementatie van 'De Gezonde Schoolkantine' in de gemeente Breda, GGD West-Brabant.</p> <p>Bos, V., Jongh de, D.M., & Paulussen, T.G.W.M. (2010). Gezondheidsbevordering en preventie in het onderwijs. Stand van zaken, effectiviteit en ervaringen van GGD'en en scholen. <i>RIVM Centrum Gezond Leven</i>. Bilthoven.</p> <p>Buijs, G.J. (2005). Werkdocument De Gezonde School Methode. NIGZ.</p> <p>CBS Statline (2010). Bekken op 7 juli 2010: http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37220&D1=11-70&D2=0&D3=a&D4=a&D5=a&HDR=T,G1&STB=G2&VW=T</p> <p>Fekkes, M., & Paulussen, T.G.W.M. (2002). Evaluatie van de pilot van het schoolkantineproject. <i>TNO</i>.</p> <p>Florence, M.D., Asbridge, M., & Veugelers, P.J. (2008). Diet quality and academic performance. <i>Journal of School Health</i>, 78 (4), 209-213.</p> <p>French, S.A., & Stables, G. (2003). Environmental interventions to promote vegetable and fruit consumption among youth in school settings. <i>Preventive Medicine</i>, 37(6 Pt 1), 593-610.</p> <p>Gezondheidsraad (2007). Richtlijnen Goede Voeding, Den Haag.</p> <p>Gezondheidsraad (2003). Overgewicht en obesitas, Den Haag.</p> <p>Heselmans, M. (2007), Smartmeals, Zorgt betere voeding ook voor betere leerprestaties. <i>Universiteit Wageningen</i>.</p> <p>IPM KidWise (2009). Perceptie en evaluatie van het voedingsaanbod in schoolkantines.</p> <p>iResearch (2010). Evaluatieonderzoek De Gezonde Schoolkantine.</p> <p>Kocken, P. (2008). Automatisch gezonder? Resultaten van het school snack en frisdrankautomatenproject. <i>TNO</i>.</p> <p>Liebelt R.C.A. (2008). (Un)successfull ingredients for adoption and implementation of the healthy school canteen project. MSc thesis Maastricht University.</p> <p>Martens, M.K., Wind, M., Assema, & Brug, J. (2002). De (on)mogelijkheden van voedingsvoorziening aan twaalf- tot veertienjarige jongeren. <i>Nederlands Tijdschrift Diëtisten</i>, 57, 4.</p> <p>Middelbeek, L., Blokdijk, L., Schuit, A.J., Buijs, G., Rutz, S.I., Schilthuis, H.J., & Bemelmans, W.J.E. (2007). Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs: het landelijke en regionale beeld. <i>RIVM</i>. Bilthoven.</p> <p>Neumark- Sztainer, D., French, S.A., Hannan, P.J., Story, M., & Fulkerson, J.A. (2005). School lunch and snacking patterns among high school students: Associations with school food environment and policies. <i>International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity</i>, 2 (1), 1-7.</p>
--	--

	<p>Neumark-Stainer, D., Story, M., Hannan, P.J., & Rex, J. (2003). New Moves: a school-based obesity prevention program for adolescent girls. <i>Preventive Medicine</i>, 37, 41-51.</p> <p>Paas, G., & Friele, R. (1993). De effectiviteit getoetst van twee schriftelijke voorlichtingsmethoden ter ondersteuning van het dietistisch consult bij hypocholesterolemie. <i>NIVEL</i>, Utrecht.</p> <p>Perry C.L., Bishop D.B., Taylor, G.L., et al. (2004). A randomized school trial of environmental strategies to encourage fruit and vegetable consumption among children. <i>Health Education Behaviour</i>, 31, 65-76.</p> <p>Pos, S., & Bouwens, J. (2003). Hart voor een gezonde leefstijl. De preventie van hart- en vaatziekten bij jongeren in de leeftijd van 10-18 jaar: voeding, bewegen, overgewicht en roken. <i>Nederlandse Hartstichting/NIGZ</i>.</p> <p>Schaalma et al. (1997). Jongeren en de preventie van hart- en vaatziekten: een leefstijl en determinanten analyse. <i>Nederlandse Hartstichting</i>. Den Haag.</p> <p>Schmeinck, H. (2007). Scholenmarkt is booming. <i>Misset Catering</i>, pp 44-49. Te downloaden via: http://mealcompany.com/documenten/scholenmarkt_booming_artikel_misset_catering_20_mei_07.pdf</p> <p>Schwartz, M.B., Novak, S.A., & Fiore, S.S. (2009). The Impact of Removing Snacks of Low Nutritional Value From Middle Schools. <i>Health Education & Behavior</i>, 36 (6), 999-1011.</p> <p>Singh A.S., Chin A Paw, M.J.M., Brug, J., & Mechelen, W. van (2007). Short-term Effects of School-Based Weight Gain Prevention Among Adolescents. <i>Arch Pediatr Adolesc Med</i>, 161, 565-571.</p> <p>Stimuleringsprijs De Gezonde schoolkantine (2010), Varendonck-College (intern stuk).</p> <p>Storm, I., Nijboer, C., Wendel-Vos, G.C.W., Visscher, T.L.S., & Schuit, A.J. (2006). Een gezonde omgeving ter preventie van gewichtsstijging: nationale en lokale mogelijkheden. <i>RIVM</i>. Bilthoven.</p> <p>Versteeg, F. (1997). Op VBO en MAVO wordt het meest gesnackt. Voeding en Voorlichting, nummer 1 januari 1997.</p> <p>Visscher, T., Kremers, S., & Kromhout, D. (2007). Preventie van gewichtsstijging en richtlijnen voor gewichtsbeheersing. NHS-NRG groep.</p> <p>Voedingscentrum (2009). Richtlijnen Voedselkeuze. Te downloaden via: http://www.voedingscentrum.nl/resources2008/RICHTLIJNENVOEDSELKEUZE20091.pdf</p> <p>Voedingscentrum (1998). Zo eet Nederland 1998, resultaten van een voedselconsumptiepeiling.</p> <p>VWA (2007). Het aanbod van levensmiddelen op middelbarescholen. Projectnr. ZD05K304.</p> <p>VWS (2005). Brancherapport preventie.</p> <p>Whitaker, R.C., Wright, J.A., Finch, A.J., & Psaty, B.M. (1993). An environmental intervention to reduce dietary fat in school lunches. <i>Pediatrics</i>, 91, 1107-1111.</p> <p>Whitaker, R.C., Wright, J.A., Koepsell, T.D., Finch, A..J, & Psaty, B.M. (1994). Randomized intervention to increase children's selection of low-fat foods in school lunches. <i>J Pediatrics</i>, 125, 535-540.</p>
--	---

Bijlage 1. Beschrijving kenmerken en resultaten onderzoek

Scoor met dit formulier *elke* effectstudie apart. Licht de score bij een item eventueel toe.

Studie 1

Auteur : titel (jaartal)

A. Waar en waarover is de studie uitgevoerd

Kruis 'ja' of 'nee' aan

		Ja	Nee
1	De studie is in Nederland uitgevoerd.		
2	De studie betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant)		

B. Typering methodologische kenmerken van het onderzoek

Kruis voor elke uitspraak die waar is het hokje aan. Kruis in de overige gevallen (nee, niet van toepassing, onbekend, twijfel) geen hokje aan.

1	De meting is (mede) gericht op de doelen en de doelgroep van de interventie.		
2	De meting is verricht met instrumenten die voldoende betrouwbaar zijn.		
3	De meting is verricht met instrumenten die de doelen van de interventie valide operationaliseren.		
4	Er is een voormeting (voorafgaand aan / bij start van de interventie).		
5	Er is een nameting (aan het einde van de interventie).		
6	De resultaten zijn met een adequate statistische techniek geanalyseerd en op significantie getoetst.		
7	De resultaten zijn vergeleken met ander onderzoek naar de effecten van de gebruikelijke situatie, handelwijze of zorg (care-as-usual) of een andere zorgvorm bij een soortgelijke doelgroep.		
8	Er is een (quasi-)experimentele en een controlegroep (care-as-usual) of een herhaald N=1 onderzoek met een baseline of een timeseries design met een multiple baseline of alternating treatments of een studie naar de samenhang tussen de mate waarin een interventie is toegepast en de mate waarin bedoelde uitkomsten zijn opgetreden.		
9	Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk.		
10	Er is een follow-upmeting van minimaal 6 maanden na einde interventie.		
11	De experimentele en de controlegroep zijn 'at random' samengesteld.		

Classificatie bewijskracht van het onderzoek

Kruis aan van welk type de opzet is op basis van de aangekruiste antwoorden in het bovenstaande schema. Alle antwoorden in de aangegeven *range* moeten aangekruist zijn

Bewijskracht			Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Niveau 5
Zeer zwak	Geen van de onderstaande alternatieven		1-6				
Zwak	Veranderingsonderzoek		1-6 1-6 1-6		9 9	10 10	
Matig	Resultaten van veranderingsonderzoek zijn vergeleken met ander onderzoek		1-6 7				
Redelijk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design (niet in de praktijk)		1-6	8			
Vrij sterk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design in de praktijk		1-6	8	9		
Sterk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design in de praktijk en met follow-up		1-6	8	9	10	
Zeer sterk	Onderzoek met experimenteel design in de praktijk en met follow-up		1-6	8	9	10	11

Typering overige methodologische kenmerken

Kruis voor *elke* uitspraak die waar is het hokje aan. Kruis in de overige gevallen (nee, niet van toepassing, onbekend, twijfel) *geen* hokje aan.

☐	12 Er is een controlegroep zonder interventie en/of placebo.
☐	13 Er is een controlegroep met een gespecificeerde andere, duidelijk gespecificeerde interventie.
☐	14 Het onderzoek is uitgevoerd door anderen dan de ontwikkelaars of de aanbieders van de interventie.
☐	15 De mate van uitval van subjecten tussen de meetmomenten is gespecificeerd.
☐	16 De implementatiegetrouwheid is bepaald (i.e. nagegaan is wat de mate is waarin het protocol, de handleiding of de methodiek getrouw is gevolgd - ook wel behandelingsintegriteit, 'treatment integrity' of 'fidelity' genoemd).

C. Typering resultaten van het onderzoek

☐	0 Geen van de onderstaande rubrieken zijn van toepassing (licht toe!).
☐	1 <i>Positieve resultaten:</i> De studie rapporteert positieve effecten [#] ten aanzien van de doelen van de interventie.
☐	2 <i>Effectiviteit niet aangetoond:</i> De studie rapporteert dat er geen effecten [#] ten aanzien van de doelen van de interventie zijn.
☐	3 <i>Negatieve resultaten:</i> De studie rapporteert negatieve effecten [#] .
☐	4 <i>Positieve en negatieve resultaten:</i> De studie rapporteert positieve en negatieve effecten [#] ten aanzien van verschillende doelen van de interventie.
☐	8 <i>Effectiviteit onduidelijk of onbekend.</i>

[#] Positief effect = een of meer doelen van de interventie worden gerealiseerd en deze winst is statistisch significant. Geen effect = het doel van de interventie wordt niet gerealiseerd en wordt deels gerealiseerd maar deze winst is niet statistisch significant. Negatief effect = de interventie werkt - statistisch significant - averechts of heeft ernstige, duidelijk aantoonbare 'bijwerkingen'.

Noteer hieronder eventueel beschikbare gegevens over effectsizes

--

Bijlage 1 vervolg. Beschrijving kenmerken en resultaten onderzoek

Score met dit formulier *elke* effectstudie apart. Licht de score bij een item eventueel toe.

Studie 2

Auteur : titel (jaartal)

A. Waar en waarover is de studie uitgevoerd

Kruis 'ja' of 'nee' aan

		Ja	Nee
1	De studie is in Nederland uitgevoerd.		
2	De studie betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant)		

B. Typering methodologische kenmerken van het onderzoek

Kruis voor elke uitspraak die waar is het hokje aan. Kruis in de overige gevallen (nee, niet van toepassing, onbekend, twijfel) geen hokje aan.

1	De meting is (mede) gericht op de doelen en de doelgroep van de interventie.		
2	De meting is verricht met instrumenten die voldoende betrouwbaar zijn.		
3	De meting is verricht met instrumenten die de doelen van de interventie valide operationaliseren.		
4	Er is een voormeting (voorafgaand aan / bij start van de interventie).		
5	Er is een nameting (aan het einde van de interventie).		
6	De resultaten zijn met een adequate statistische techniek geanalyseerd en op significantie getoetst.		
7	De resultaten zijn vergeleken met ander onderzoek naar de effecten van de gebruikelijke situatie, handelwijze of zorg (care-as-usual) of een andere zorgvorm bij een soortgelijke doelgroep.		
8	Er is een (quasi-)experimentele en een controlegroep (care-as-usual) of een herhaald N=1 onderzoek met een baseline of een timeseries design met een multiple baseline of alternating treatments of een studie naar de samenhang tussen de mate waarin een interventie is toegepast en de mate waarin bedoelde uitkomsten zijn opgetreden.		
9	Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk.		
10	Er is een follow-upmeting van minimaal 6 maanden na einde interventie.		
11	De experimentele en de controlegroep zijn 'at random' samengesteld.		

Classificatie bewijskracht van het onderzoek

Kruis aan van welk type de opzet is op basis van de aangekruiste antwoorden in het bovenstaande schema. Alle antwoorden in de aangegeven *range* moeten aangekruist zijn

Bewijskracht			Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Niveau 5
Zeer zwak	Geen van de onderstaande alternatieven		1-6				
Zwak	Veranderingsonderzoek		1-6 1-6 1-6		9 9	10 10	
Matig	Resultaten van veranderingsonderzoek zijn vergeleken met ander onderzoek		1-6 7				
Redelijk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design (niet in de praktijk)		1-6	8			
Vrij sterk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design in de praktijk		1-6	8	9		
Sterk	Onderzoek met (quasi-) experimenteel design in de praktijk en met follow-up		1-6	8	9	10	
Zeer sterk	Onderzoek met experimenteel design in de praktijk en met follow-up		1-6	8	9	10	11

Typering overige methodologische kenmerken

Kruis voor *elke* uitspraak die waar is het hokje aan. Kruis in de overige gevallen (nee, niet van toepassing, onbekend, twijfel) *geen* hokje aan.

☐	12 Er is een controlegroep zonder interventie en/of placebo.
☐	13 Er is een controlegroep met een gespecificeerde andere, duidelijk gespecificeerde interventie.
☐	14 Het onderzoek is uitgevoerd door anderen dan de ontwikkelaars of de aanbieders van de interventie.
☐	15 De mate van uitval van subjecten tussen de meetmomenten is gespecificeerd.
☐	16 De implementatiegetrouwheid is bepaald (i.e. nagegaan is wat de mate is waarin het protocol, de handleiding of de methodiek getrouw is gevolgd - ook wel behandelingsintegriteit, 'treatment integrity' of 'fidelity' genoemd).

C. Typering resultaten van het onderzoek

☐	0 Geen van de onderstaande rubrieken zijn van toepassing (licht toe!).
☐	1 <i>Positieve resultaten:</i> De studie rapporteert positieve effecten [#] ten aanzien van de doelen van de interventie.
☐	2 <i>Effectiviteit niet aangetoond:</i> De studie rapporteert dat er geen effecten [#] ten aanzien van de doelen van de interventie zijn.
☐	3 <i>Negatieve resultaten:</i> De studie rapporteert negatieve effecten [#] .
☐	4 <i>Positieve en negatieve resultaten:</i> De studie rapporteert positieve en negatieve effecten [#] ten aanzien van verschillende doelen van de interventie.
☐	8 <i>Effectiviteit onduidelijk of onbekend.</i>

[#] Positief effect = een of meer doelen van de interventie worden gerealiseerd en deze winst is statistisch significant. Geen effect = het doel van de interventie wordt niet gerealiseerd en wordt deels gerealiseerd maar deze winst is niet statistisch significant. Negatief effect = de interventie werkt - statistisch significant - averechts of heeft ernstige, duidelijk aantoonbare 'bijwerkingen'.

Noteer hieronder eventueel beschikbare gegevens over effectsizes

--

Logboek			
Vul hieronder in <u>wie</u> iets met de beschrijving doet, <u>wanneer</u> dat gebeurt, en <u>wat</u> er gebeurd is. Pas bij volgende handelingen het versienummer aan, indien van toepassing.			
Naam	Datum	Handeling	Documentnummer
		Beginnen met het maken van de beschrijving / 1
Dieuwke Schokker	7 nov 2009	Omzetten oude format naar nieuwe format	Werkblad interventiebeschrijving voor erkenningscommissie Gezonde Schoolkantine versie 7nov09.doc
Dieuwke Schokker	2 dec 2009	Aanpassen beschrijving nav gesprek met Wijnand van der Werf en opmerkingen CGL	Werkblad interventiebeschrijving voor erkenningscommissie Gezonde Schoolkantine versie 2dec09.doc
Frédérique Mensink	20 augustus 2010	Aanpassen beschrijving nav vragen erkenningscommissie	